

Αθανάσιος Ε. Γκότοβος*

Οι θεσμοί ως άλλοθι: Απόκλιση και αναπαραγωγή στο πανεπιστήμιο των δικτύων

Περίληψη

Από μια παραδοσιακή σκοπιά τα πανεπιστήμια συνιστούν θεσμούς όπου η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους μετέχοντες οργανώνεται με βάση τον *ακαδημαϊκό κώδικα*. Τριάντα περίπου χρόνια μετά τη μεταρρύθμιση του χώρου των ΑΕΙ το 1982, ο κυρίαρχος κώδικας στα περιβάλλοντα της ανώτατης εκπαίδευσης δεν είναι πλέον ο ακαδημαϊκός, αλλά ο πολιτικός, ο οποίος αντιστοιχεί σε μια κουλτούρα συγκέντρωσης εξουσίας και ελέγχου από ομάδες ανομοιογενών ως προς το ακαδημαϊκό status και την ιδεολογία ατόμων (φοιτητών, καθηγητών). Τα κεντρικά πολιτικά κόμματα αλλά και οι τοπικοί τους εκπρόσωποι έχουν παίξει ενεργό ρόλο στη σφυρηλάτηση αυτών των συμμαχιών και των συνεργασιών, οι οποίες υπερβαίνουν τα παραδοσιακά ιδεολογικά όρια και εξασφαλίζουν συνέχεια στη διαδοχή των διοικήσεων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τα πανεπιστημιακά περιβάλλοντα χάνουν βαθμιαία τα παραδοσιακά τους χαρακτηριστικά, όπως λ.χ. την αξία της ελεύθερης έκφρασης ιδεών και απόψεων, και αποκτούν νέα, όπως αυτό της ετοιμότητας για συμμόρφωση και υποταγή. Με αυτή την έννοια, οι επιφανειακοί θεσμικοί ρόλοι λειτουργούν ως άλλοθι προκειμένου να νομιμοποιηθεί η βαθιά δομή καθεστώτων που δημιουργούνται για τον έλεγχο της εξουσίας και τη διαχείριση των διανομών. Η αποδόμηση της τρέχουσας κουλτούρας στον χώρο της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν φαίνεται πιθανή, χωρίς μια ζωτικής σημασίας δομική αλλαγή με πρωτοβουλία του ίδιου του πολιτικού συστήματος.

Λέξεις κλειδιά: ανώτατη εκπαίδευση, ακαδημαϊκός κώδικας, πολιτικός κώδικας, αξιολόγηση στην ανώτατη εκπαίδευση, δίκτυα, διανεμητικοί μηχανισμοί, πανεπιστήμια.

Institutions as a front: The reproduction of deviance in the network university

Abstract

In a traditional sense universities constitute educational institutions where interaction and transactions among the participants (students, teachers, other) are taking place on the basis of the *academic code*. Thirty years after the 1982 reform in Greek higher education the dominant code within higher education institutions is no longer the academic one, due to the emergence and consolidation of a different type of culture based on the primacy of the *political code*. This new code has more to do with power and its distribution and less with knowledge, knowledge production and dissemination. Individuals of different academic status have been given in many respects e-

* Ο Αθανάσιος Γκότοβος είναι μέλος ΔΕΠ στο Τμήμα Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

quivalent rights and duties in decision making bodies. This has led to the emergence of groups of university teachers and students whose main interest is the regulation of the power balance through “ideology free” alliances and concerted action in order to gain control over the distribution of power and subsequently control over the distribution of several types of resources within the institution. Political parties and their local representatives have played an active role in the forging of coalitions which trespass traditional ideological boundaries and thus generate continuity in the succession of administrations. Under these circumstances academic environments lose their typical traits and gradually transform themselves into majority maintaining structures, where values like *freedom of expression* tend to be substituted by a trend toward *conformity and submission*. In this sense surface institutional roles function as an *alibi* for the legitimization of the deep structure for regimes of power control and distribution management. A destabilization of the current culture in Greek higher education does not seem possible without a major structural change to be initiated centrally by the political system itself.

Keywords: higher education, academic code, political code, evaluation in higher education, networks, distribution mechanisms, universities.

Κρίση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Στο βιβλίο *The Presentation of Self in Everyday Life* ο αμερικανός κοινωνιολόγος Erving Goffman εισάγει την έννοια της παράστασης (performance) προκειμένου να σηματοδοτήσει «το σύνολο της δραστηριότητας ενός προσώπου η οποία εκδηλώνεται για ένα χρονικό διάστημα χαρακτηριζόμενο από διαρκή παρουσία του προσώπου ενώπιον συγκεκριμένων παρατηρητών και η οποία έχει κάποια επιρροή πάνω σ’ αυτούς» (Goffman 1971: 32). Η λέξη παράσταση, έτσι όπως χρησιμοποιείται από τον Goffman, μπορεί να φανεί χρήσιμο εργαλείο στην προσπάθεια περιγραφής και ερμηνείας ενός συγκεκριμένου τύπου δραστηριότητας εντός των περιβαλλόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και συγκεκριμένα ως δραστηριότητας ρητορικής αναπλαισίωσης του νοήματος πράξεων και αποφάσεων που έχουν ένα συγκεκριμένο πρόσημο σε ό,τι αφορά το θεσμικό και το ακαδημαϊκό τους «σθένος», στο αντίθετό του. Η ανάγκη για παραστάσεις αυτού του τύπου - δηλαδή για συντονισμένη δράση των μετεχόντων προκειμένου να μετασχηματιστεί το πραγματικό (και θεσμικά αποκλίνον) νόημα μιας πράξης ή απόφασης σε εικονικό (και φαινομενικά θεσμικό) - είναι συνάρτηση της απόκλισης της πραγματικής δράσης που εκδηλώνεται μέσα στα ακαδημαϊκά περιβάλλοντα από την προβλεπόμενη με βάση την ισχύουσα θεσμική και ακαδημαϊκή τάξη. Η ίδια η απόκλιση ανάμεσα στο προβλεπόμενο και το

συμβαίνουν, όμως, είναι ένδειξη μιας προϊούσας απομάκρυνσης της λειτουργίας των περιβαλλόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τη θεσμική τους προδιαγραφή, με άλλα λόγια δείγμα μιας διαδικασίας αποθέσμησης των εν λόγω περιβαλλόντων και της επικράτησης ενός de facto κώδικα αξιών και συμπεριφορών ο οποίος συνυπάρχει με τον μη υλοποιούμενο και de jure ισχύοντα. Η χαλάρωση αυτή της θεσμικής και ακαδημαϊκής τάξης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τις τελευταίες δεκαετίες αναφέρεται στη σχετική αρθρογραφία και ως κρίση του πανεπιστημιακού θεσμού². Με τον όρο αυτό παραπέμπουμε κατ' αρχήν στο διαρκές, συστηματικό και διευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στην προδιαγραφή και την πραγμάτωση των λειτουργιών ενός θεσμικού περιβάλλοντος, το οποίο πλέον αφ' ενός δεν είναι σε θέση να παραγάγει τα αποτελέσματα («προϊόντα») για τα οποία υποτίθεται ότι υφίσταται ως θεσμός, και αφ' ετέρου επιτρέπει την εμφάνιση εντονότατων εντάσεων και συγκρούσεων στο εσωτερικό του που υπονομεύουν την ίδια τη θεσμική του λειτουργία. Μια άλλη όψη της κρίσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όμως, είναι και η ασυνέχεια ανάμεσα στα «προϊόντα» του θεσμού και στο εξωτερικό του περιβάλλον (κοινωνία, οικονομία), το οποίο αδυνατεί να τα αξιοποιήσει - και μάλιστα ανεξάρτητα από την ποιότητά τους. Όταν οι δύο αυτές πτυχές της κρίσης - εσωτερική και εξωτερική - συμπίπτουν χρονικά- τότε μπορούμε να μιλάμε για σοβαρή και γενικευμένη κρίση του θεσμού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα, έτσι όπως αυτή εμφανίζεται στο προσκήνιο και εξελίσσεται σήμερα, μπορεί να μιλήσει κανείς από τρεις τουλάχιστον σκοπίες. Μπορεί να περιγράψει τα πράγματα από τη σκοπιά του διαφημιστή, υιοθετώντας τον κώδικα των εταιριών διαφήμισης και προώθησης στην αγορά συγκεκριμένων προϊόντων, σύμφωνα με τον οποίο επινοούνται ανύπαρκτες αρετές, υποβαθμίζονται υπαρκτές αδυναμίες, υπερτονίζονται δευτερεύουσες θετικές πλευρές του προϊόντος και αποσιωπούνται οι αρνητικές του. Αυτή η σκοπιά είναι τόσο στρατευμένη, όσο εξαρτημένος είναι ο διαφημιστής από την εταιρεία που τον έχει προσλάβει. Ο διαφημιστικός λόγος έχει συγγένειες με τον λόγο του κυβερνητικού εκπροσώπου, όταν ο τελευταίος παρουσιάζει το έργο της κυβέρνησης. Ο πειστικός ωραιοποιητικός λόγος αποτελεί επαγγελματική αρετή του προσώπου που διαφημίζει και κατά κανόνα εξασφαλίζει τη συνέχεια της δραστηριότητάς του - και της χρηματοδότησής του.

2. Βλ. Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία 2004, Κατσούλης 2005, Κατσούλης 2007β, Λαζαρίδης 2008.

Μπορεί, επίσης, να περιγράψει τα πράγματα από τη σκοπιά του μηδενιστή ή του «συκοφάντη», του προσώπου που επινοεί αδυναμίες εκεί που αυτές δεν υπάρχουν ή που υποβαθμίζει τις θετικές πλευρές του θεσμού, ενώ ταυτόχρονα μεγαλοποιεί μικρές και δευτερεύουσας σημασίας συνηθισμένες αδυναμίες. Ο λόγος αυτός – ειδικά σε χώρες με συγκρουσιακή πολιτική κουλτούρα και ρητορική – έχει συγγένειες με τον λόγο του κυβερνητικού εκπροσώπου όταν μιλά για το πρόγραμμα του ανταγωνιστικού κόμματος της αντιπολίτευσης. Και εδώ ο επιτυχημένος μηδενιστικός λόγος είναι στρατευμένος λόγος, ακριβώς όπως ο ωραιοποιητικός.

Υπάρχει, όμως, και η δυνατότητα – τουλάχιστον για όσους δεν έχουν προσχωρήσει πλήρως στον μετανεωτερικό λόγο, ο οποίος αρνείται το ενδεχόμενο αντικειμενικής και ανεξάρτητης από αλλότριες επιδιώξεις και συμφέροντα αποτύπωσης των ιστορικών και συγχρονικών πραγμάτων – να μιλήσει κανείς για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ουδέτερα και αντικειμενικά, όσο επιτρέπει τουλάχιστον η επιστημονική θεωρία και τα εμπειρικά δεδομένα, με στόχο όχι να παρουσιάσει στην κοινή γνώμη ένα επικοινωνιακό «προϊόν» γύρω από την ακαδημαϊκή πραγματικότητα, αλλά προκειμένου να κατανοήσει ο ίδιος και να επιτρέψει σε άλλους να κατανοήσουν τι ακριβώς συμβαίνει με την ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Υπάρχουν ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες η ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση εμφανίζει τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια τόσες και τέτοιες δυσλειτουργίες, ώστε να νομιμοποιείται κανείς να κάνει λόγο για *θεσμική κρίση*. Το προφίλ της κρίσης αυτής είναι σε γενικές γραμμές το εξής:

Σε ό,τι αφορά τη σχέση της ανώτατης εκπαίδευσης με την οικονομία, η σύνδεση έχει προ πολλού αποδυναμωθεί και εν μέρει διαρραγεί ή αποδομηθεί. Δεκάδες χιλιάδες πτυχιούχοι των ΑΕΙ και ΤΕΙ δεν απορροφώνται πλέον από την αγορά εργασίας, όχι μόνον στους τομείς στους οποίους παραπέμπουν οι σπουδές και οι πανεπιστημιακοί τους τίτλοι, αλλά ευρύτερα³.

3. Μια απλή σύγκριση των αριθμών των διοριστέων, των επιτυχόντων και των αποτυχόντων εννέα συνολικά ειδικοτήτων στον διαγωνισμό εκπαιδευτικών του ΑΣΕΠ το 2003 (η εικόνα είναι παρόμοια και για το 2006) είναι ενδεικτική του προβλήματος για την προσχολική, την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπως δείχνει ο επόμενος πίνακας:

κατηγορία	ΠΕ1	ΠΕ02	ΠΕ03	ΠΕ04	ΠΕ05	ΠΕ06	ΠΕ07	ΠΕ60	ΠΕ70
διοριστέοι	144	863	388	376	119	905	84	960	887
επιτυχόντες	435	4147	1215	2001	1007	3788	906	4927	887
αποτυχόντες	2813	9168	3675	3884	1541	560	656	1322	2172

Το ποσοστό ανεργίας ανάμεσα στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι από τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη και η κοινωνική περιθωριοποίηση μέρους αυτού του πληθυσμού θα ήταν πολύ πιθανή, αν δεν σημειωνόταν η προστατευτική παρέμβαση του θεσμού της οικογένειας. Πέραν τούτου, η μεσολάβηση νέων θεσμών, εν μέρει αυτονομημένων ως προς την επιβολή κριτηρίων ποιότητας⁴ για την ένταξη των νέων πτυχιούχων στην αγορά εργασίας, ασκεί μεγάλες πιέσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε ό,τι αφορά τα κίνητρα των φοιτητών να υιοθετήσουν στρατηγικές αριστείας κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, όταν δεν εξασφαλίζεται κάποιο είδος συνέχειας ανάμεσα στην ποιότητα έτσι όπως την αποτιμά το πανεπιστήμιο, και στην ποιότητα έτσι όπως την κρίνει ο καίριος για την επαγγελματική ένταξη μιας σειράς πτυχιούχων διαγωνισμός του ΑΣΕΠ, οι μήνες προϋπηρεσίας ή ο αριθμός των τέκνων των υποψηφίων⁵.

Η δεύτερη όψη της κρίσης είναι εσωτερική, σχετίζεται δηλαδή με την αλληλεπίδραση μέσα στην ίδια την πανεπιστημιακή κοινότητα και αφορά τις αξίες και τους θεσμούς που επικρατούν μέσα στα περιβάλλοντα αυτά. Ο πιο χαρακτηριστικός δείκτης αυτής της συστημικής δυσλειτουργίας είναι η ανάδυση ισχυρών και διαχρονικών δικτύων⁶ στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία έχουν πολλαπλές κομματικές και ιδεολογικές αναφορές και είναι σε θέση να ελέγχουν τόσο τους μηχανισμούς διανομής ποικίλων ακαδημαϊκών «αγαθών», όσο και την ίδια την αναπαραγωγή τους σε «τοπικό» και «ιδρυματικό» επίπεδο. Οι συνασπισμοί ατόμων με πολλαπλές ιδεολογικές ταυτότητες – τουλάχιστον σε επίπεδο τυπικών εντάξεων σε κομματικούς χώρους και δημόσιων δηλώσεων για ιδεολογικό προσανατολισμό – σε μικρές ή μεγάλες ομάδες με συγκεκριμένη «ατζέντα» σε ό,τι αφορά την προώθηση υποθέσεων (εκλογή διοίκησης, εκλογές μελών ΔΕΠ,

4. Όπως π.χ. του σημερινού συστήματος πρόσληψης εκπαιδευτικών με τις πολλαπλές κατηγορίες διοριζόμενων εκπαιδευτικών κάθε σχολικό έτος για τη συγκρότηση των οποίων ισχύουν διαφορετικά και μεταξύ τους αντιφατικά κριτήρια.

5. Πέρα από αυτό, η μετατόπιση της κρίσιμης για την επαγγελματική ένταξη του ατόμου μάχη από το πανεπιστήμιο στον διαγωνισμό του ΑΣΕΠ, την προϋπηρεσία στην εκπαίδευση και την ιδιότητα του πολυτέκνου έχει και άλλες αρνητικές παρενέργειες για την ποιότητα των σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Μία από αυτές είναι η απεμπλοκή των φοιτητών από τις διαδικασίες που θα κατέλληγαν στην άσκηση πίεσης για τη βελτίωση της έρευνας και της διδασκαλίας, δηλαδή για τη βελτίωση της ποιότητας των σπουδών, στα ιδρύματά τους.

6. Για την έννοια του δικτύου ως αναλυτικής κατηγορίας στην περιγραφή και ανάλυση των περιβαλλόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βλ. Γκότοβος 2005: 46 κ.ε.

ανάθεση διοικητικών ευθυνών, διανομή προγραμμάτων κ.α.) υποβοηθείται από τις ίδιες τις διατάξεις του θεσμικού καθεστώτος για τη λειτουργία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και από μια διάχυτη «κουλτούρα» ανταλλαγής θεσμικής αρμοδιότητας με συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές. Με αυτόν τον τρόπο έχουν διαμορφωθεί σε μια σειρά από πανεπιστημιακά περιβάλλοντα «πλειοψηφίες διαρκείας», δηλαδή ομάδες προσώπων των οποίων η δράση μέσα στα θεσμικά όργανα μοιάζει σε γενικές γραμμές με τη συμπεριφορά των βουλευτών των κομμάτων στη Βουλή: συμπεριφέρονται ως ομάδα με επενδεδυμένα συμφέροντα, και όχι κατά (ακαδημαϊκή) συνείδηση. Με την έννοια αυτή όλες οι αποφάσεις ενός οργάνου στο οποίο έχει συγκροτηθεί μια πλειοψηφία ως ομάδα, είναι εκ των προτέρων καθορισμένες, ενώ η διαδικασία που σκηνοθετείται υποχρεωτικά για τη διεκπεραίωσή τους εκφυλίζεται σε τελετουργία. Αν γνωρίζει κανείς τη βούληση της ομάδας (ή του διευθυντηρίου της), μπορεί να προβλέψει το αποτέλεσμα κάθε «ακαδημαϊκής» συζήτησης στα όργανα – εκτός απροόπτου.

Οι θεσμικές ιδιότητες ως άλλοθι: Παραστάσεις νομιμότητας και ακαδημαϊκής ομαλότητας

Η απόκρυψη του προσώπου ενός ατόμου από τρίτους – π.χ. από άντρες, κάμερες ή αστυνομικούς – μπορεί να παραπέμπει σε πολύ διαφορετικά κίνητρα. Η απόκρυψη του προσώπου μιας παραδοσιακής μουσουλμανίδας, όταν κυκλοφορεί σε δημόσιο χώρο, έχει αμιγώς θρησκευτικό κίνητρο, ακόμη και μέσα σε ένα δυτικοευρωπαϊκό κοινωνικό περιβάλλον. Σχετίζεται κατ' αρχήν με την ιερότητα του συγκεκριμένου τμήματος του σώματος και με την τιμή του ατόμου που υπηρετεί μέσω του ενδυματολογικού κώδικα την ιερότητα του προσώπου, προστατεύοντάς το από τυχόν ανίερα βλέμματα. Η κουκούλα ενός γνήσιου διαδηλωτή κρύβει το πρόσωπό του για να μην είναι καταγράψιμη από τις αρχές η πραγματική ταυτότητα του ατόμου. Η κουκούλα ενός προσώπου που υποκρίνεται τον διαδηλωτή υπάρχει για να κρύβει το πρόσωπο και την ταυτότητα του ατόμου από τους γνήσιους διαδηλωτές, και όχι κατ' ανάγκη από την αστυνομία. Το παιχνίδι με τις κουκούλες έχει σχέση με τους κινδύνους γνωστοποίησης της προσωπικής ταυτότητας των μετεχόντων, κάτι που διαφοροποιεί αυτές τις περιπτώσεις απόκρυψης του προσώπου από την πρώτη περίπτωση, στην οποία το ενδιαφέρον της γυναίκας με την μπούρκα είναι πολύ διαφορετικό.

Αν μετακινήθουμε στο χώρο των κοινωνικών ταυτοτήτων, δηλαδή των ιδιοτήτων με τις οποίες συγκεκριμένα πρόσωπα εμφανίζονται στο προσκήνιο στην καθημερινή ζωή ως εταίροι της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, θα παρατηρήσουμε ότι εκεί το διακύβευμα δεν είναι τόσο η προσωπική ταυτό-

τητα (ποιο είναι το πρόσωπο που έχει τη συγκεκριμένη ιδιότητα), όσο η *πραγματική κοινωνική ταυτότητα* σε σύγκριση με την προβαλλόμενη ταυτότητα. Οι κοινωνικές ταυτότητες είναι ενίοτε θεσμικού τύπου, είναι δηλαδή εκείνες οι ιδιότητες (π.χ. μέλος ΔΕΠ, πρόεδρος Τμήματος, μέλος εκλεκτορικού σώματος, κοσμήτορας, πρύτανης κ.α.) οι οποίες προβλέπεται να αποκτούν και να ενεργοποιούν συγκεκριμένα πρόσωπα μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Καλώς εχόντων των πραγμάτων, τα πρόσωπα που αποκτούν τις ιδιότητες αυτές έχουν αρετές και επιδιώξεις συμβατές με τις επιταγές της ιδιότητας, έτσι ώστε πραγματική και δυνητική κοινωνική ταυτότητα, αν δεν συμπίπτουν απολύτως, τουλάχιστον να μην αποκλίνουν σκανδαλωδώς⁷. Σε περιόδους, όμως, αποδιοργάνωσης του δημόσιου χώρου, η σχέση ανάμεσα στη δυνητική και την πραγματική ταυτότητα των μετεχόντων ανατρέπεται, με αποτέλεσμα αυτές να είναι ασύμβατες. Η ασυμβατότητα δεν είναι δυνατόν πάντοτε να δηλώνεται ανοιχτά στον «απέναντι», γι αυτό και σε τέτοιες περιστάσεις εμφανίζονται στο προσκήνιο μεταφραστικοί κώδικες, δηλαδή τρόποι (λόγος, σκηνικό, δράση) επένδυσης του χάσματος και κάλυψης του ρήγματος ανάμεσα στην πραγματική και την φαινόμενη δράση των φορέων της κοινωνικής ταυτότητας.

Μεγάλο μέρος της δραστηριότητας στα πλαίσια ενός θεσμού σχετίζεται με την ενεργοποίηση κοινωνικών ταυτοτήτων, αυτό αφορά και τα δίκτυα. Η δράση των δικτύων μέσα στα περιβάλλοντα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εκδηλώνεται κατά κανόνα υπό δύο όρους: φαινομενική συμβατότητα των αποφάσεων των οργάνων με την ισχύουσα θεσμική τάξη (νόμοι, κανονισμοί, νομολογία) και την ακαδημαϊκή παράδοση (εθιμικό δίκαιο των ακαδημαϊκών περιβαλλόντων) αφ' ενός, και ουσιαστική συμβατότητα των ίδιων αποφάσεων με τις επιδιώξεις και τις στρατηγικές των δικτύων ως συνσπισμών προώθησης επί μέρους (ιδιοτελών) συμφερόντων. Η ύπαρξη, συνεπώς, ενός θεσμικού πλαισίου το οποίο δεσμεύει τις επιλογές των δρώντων προσώπων – των αξιωματούχων αλλά και των απλών μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας – και παράλληλα ενός παραθεσμικού πλαισίου το οποίο ορίζει τις ουσιαστικές προτεραιότητες του δικτύου, δημιουργούν την ανάγκη μετάφρασης παράνομων ή μη-σύννομων και αντι-ακαδημαϊκών ενεργειών, συμπεριφορών και διαδικασιών (οι οποίες ωστόσο είναι ζωτικής σημασίας για συγκεκριμένα μέλη του δικτύου αλλά και για την ίδια την υπόσταση του δικτύου ως οργανισμού προστασίας των μελών του και προώθησης των συμφερόντων τους) ως δράσης συμβατής τόσο με την ισχύουσα

7. Για τη σχέση ανάμεσα στη δυνητική και την πραγματική ταυτότητα βλ. Goffman 1976: 12 κ.ε.

νομοθεσία, όσο και με την ακαδημαϊκή παράδοση και κουλτούρα. Η παρουσία και η επιβολή μέσω προκατασκευασμένων πλειοψηφιών του μη-σύννομου ως νόμιμου και του αντι-ακαδημαϊκού ως ακαδημαϊκού γίνεται με την εκδήλωση ενός τύπου δραστηριότητας την οποία ονομάζουμε εδώ *παράσταση*, αποδίδοντας με τον όρο αυτό τη σημασία του αγγλικού όρου *performance*, έτσι όπως τον χρησιμοποιεί ο Goffman στην ανάλυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Οι παραστάσεις νομιμότητας και ακαδημαϊκής ομαλότητας περιλαμβάνουν κατά κανόνα περισσότερα του ενός πρόσωπα και δεν περιορίζονται σε ένα επίπεδο (π.χ. συζήτηση και λήψη απόφασης σε ένα συλλογικό όργανο). Παραπέμπουν σε συντονισμό κινήσεων ανάμεσα σε μέλη του δικτύου (που συγκροτούν ό,τι ορισμένα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας τα οποία αφηγούνται την εμπειρία τους με δίκτυα ονομάζουν «καθεστώς»⁸) τα οποία ενεργοποιούνται είτε ταυτόχρονα, είτε διαδοχικά, προκειμένου να προκύψει δράση (πρωτοβουλίες, αποφάσεις) θεσμικής επένδυσης πράξεων που ως προς το πραγματικό τους περιεχόμενο είναι ασύμβατες με το πνεύμα - και σε ορισμένες περιπτώσεις και με το γράμμα - του νόμου. Γι αυτή την κατηγορία συλλογικής μετάφρασης μιας μη-σύννομης και ακαδημαϊκά ασύμβατης συμπεριφοράς στο αντίθετό της χρησιμοποιούμε τον όρο *συνεργατική παράσταση*, αποδίδοντας με την έκφραση αυτή τον όρο *performance team* (Goffman 1971: 85). Η έννοια της συνεργατικής παράστασης είναι χρήσιμη όχι μόνον επειδή παραπέμπει στην αναγκαιότητα της συνεργασίας μελών ενός τοπικού δικτύου (π.χ. μιας παράταξης ή μιας κλίμας σε επίπεδο Τομέα ή Τμήματος) προκειμένου να παρουσιαστεί το μη-σύννομο ως σύννομο και το αντι-ακαδημαϊκό ως ακαδημαϊκό, αλλά και επειδή υπενθυμίζει την ανάγκη συμβατότητας των δράσεων ανάμεσα σε διάφορα οριζόντια τοπικά δίκτυα, αλλά και ανάμεσα σε υποκείμενα και υπερκείμενα δίκτυα. Ειδικά όταν η μετάφραση αυτή ελέγχεται από υπερκείμενα δίκτυα και αξιωματούχους που ανήκουν σε αυτά, ο μετασχηματισμός μιας πράξης (ή μιας απόφασης που αφορά τον χαρακτηρισμό της συγκεκριμένης πράξης) από *απάδουσα* σε *συνάδουσα* προϋποθέτει τη συνεργατική στάση των υψηλότερων κλιμακίων του δικτύου.

Από τη στιγμή που μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας αποφασίζουν συνειδητά (ή διολισθαίνουν βαθμιαία στη σχετική νοοτροπία) να δηλώσουν πίστη και αφοσίωση ουσιαστικού ή πραγματιστικού τύπου στις προτεραιότητες του δικτύου με το οποίο συντάσσονται και συνοδοιπορούν, αντί να είναι προσανατολισμένοι στη θεσμική τάξη πραγμάτων και στην παραδο-

8. Βλ. εφ. Ελευθεροτυπία, 16.5.2009.

σιακή ακαδημαϊκή τάξη, δημιουργείται κατ' ανάγκην ένα ρήγμα μέσα στην ίδια την ακαδημαϊκή κοινότητα ανάμεσα σε μέλη που υπερασπίζονται ακαδημαϊκές αρχές και σε μέλη που υπερασπίζονται δίκτυα, και μέσω αυτών συγκεκριμένη ιδιοτέλεια. Στο βαθμό που η έκβαση της σύγκρουσης εξαρτάται από το πολιτικό κεφάλαιο (ψήφοι εκλεκτόρων στις εκλογές για την ανάδειξη αξιωματούχων της διοίκησης αλλά και στα συλλογικά όργανα) που μπορεί να συγκεντρώσει κάθε πλευρά – και ο ισχύων νόμος αυτό επιβάλλει – οι πιθανότητες υποχώρησης της ισχύος των δικτύων είναι αρκετά περιορισμένες κάτω από τις σημερινές συνθήκες «συσώρευσης» πολιτικού κεφαλαίου μέσω της ενεργοποίησης διανεμητικών μηχανισμών και ικανοποίησης life-style αναγκών ενός σε γενικές γραμμές απολιτικού και αποξενωμένου φοιτητικού σώματος και θεραπείας πιο πρακτικών αναγκών ενός ικανού ποσοστού ωφελιμιστικά προσανατολισμένου και εύκολα συμβιβασόμενου διδακτικού προσωπικού⁹.

«...επί τον τύπον των ήλων»: Όψεις της κρίσης στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση¹⁰.

Μέχρι σήμερα έχουν δει το φως της δημοσιότητας όχι μόνον θεωρητικά κείμενα γύρω από την κρίση στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση¹¹, αλλά και συγκεκριμένα παραδείγματα των μορφών που παίρνει η κρίση αυτή¹². Τα παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά, όχι όμως αντιπροσωπευτικά μιας ολόκληρης τυπολογίας ανομικών καταστάσεων που παρατηρούνται τα τελευταία περίπου δεκαπέντε χρόνια στα ελληνικά πανεπιστήμια. Ωστόσο δεν πρόκειται για εξαιρέσεις, ούτε για «μεμονωμένες περιπτώσεις», όπως υποστηρίζουν ορισμένοι ακαδημαϊκοί αξιωματούχοι, αρκετοί πολιτικοί και μεμονωμένοι πανεπιστημιακοί συνδικαλιστές. Αντιθέτως, σε ορισμένα ιδρύματα – ιδιαίτερα εκεί όπου διαχρονικά έχει ολοκληρωθεί η επιχείρηση ελέγχου όλων των ακαδημαϊκών οργάνων με ανθρώπους του δικτύου και όπου είναι πλέον αδύνατον να καταπολεμηθεί εντός του ιδρύματος μέσω της χρήσης διοικητικών κανόνων δικαίου η αυθαιρεσία των οργάνων – η ανομία είναι πλέον κανονικότητα. Σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις το είδος και η έκταση της κρίσης είναι τέτοια που καθίσταται δυσχερές να διατηρεί κανείς μια ανεπιφύλακτα θετική εικόνα για την πανεπιστημιακή ζωή. Διότι θετική εικόνα για έναν εκπαιδευτικό οργανισμό, ειδικά για έναν οργανισμό

9. Πανούσης 2008, Σταμέλος 2009.

10. Μια πρώτη δημόσια παρουσίαση των θέσεων που παρουσιάζονται αναλυτικά στο κείμενο αυτό έγινε κατά τη διάρκεια της παρουσίασης του βιβλίου του καθηγητή Θέμη Λαζαρίδη στα Ιωάννινα στις 4.12.2008.

11. Γκότοβος 2005, Κατσούλης 2005, Κατσούλης 2007β.

12. Μουτσόπουλος 2007, Λαζαρίδης 2008.

που είναι ταυτόχρονα χώρος διαπαιδαγώγησης και χώρος παραγωγής νέας γνώσης και όχι απλώς μεταβίβασης της υπάρχουσας, μπορεί να έχει κανείς όταν συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Πρώτον, όταν υπάρχουν τεκμήρια ότι στα Τμήματα, τα εργαστήρια, τα ερευνητικά κέντρα και τα ινστιτούτα του ιδρύματος παράγεται όντως νέα γνώση. Η διαδικασία διαπίστωσης αυτού ακριβώς του γεγονότος είναι τεχνικό ζήτημα. Οι δυσκολίες αρχίζουν με τον καθορισμό των υποκειμένων που θα αναλάβουν την ευθύνη ενός παρόμοιου εγχειρήματος. Υπάρχουν π.χ. ισχυρές επιφυλάξεις ως προς το εάν πρόσωπα σε ένα ίδρυμα που έχουν αναδειχθεί σε αξιωματούχους ελέω πολιτικού κεφαλαίου ενός δικτύου συμπερόντων μπορούν να προσδιορίζουν με τις αμφισβητούμενης εγκυρότητας δηλώσεις τους - τις οποίες θα παρουσιάσουν ως «θεσμικές διαπιστώσεις» - αν παράγεται ή όχι νέα γνώση σε έναν συγκεκριμένο χώρο. Δεν αποφασίζει η διοίκηση αν παράγεται νέα γνώση, χρειάζονται ανεξάρτητοι τρίτοι που διαθέτουν την τεχνογνωσία και τη μέθοδο να το διαπιστώσουν και οι οποίοι είναι αυτονόητο ότι δεν μπορούν να προσδιορίζονται από τη διοίκηση, όταν η ίδια η διοικητική λειτουργία του ιδρύματος είναι - και δεν μπορεί παρά να είναι - αντικείμενο αξιολόγησης.

Δεύτερον, όταν υπάρχουν τεκμήρια ότι σε ένα ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπάρχει «μαθητεία», αν δηλαδή γίνεται όντως μεταβίβαση γνώσης και τεχνικών ανακάλυψής της (έρευνα), αλλά και συγκεκριμένων πρακτικών ικανοτήτων για το μελλοντικό επάγγελμα του σημερινού φοιτητή. Τα πανεπιστήμια κρίνονται και ως χώροι εκπαίδευσης της νέας γενιάς. Δεν έχουμε, σήμερα, δυστυχώς επαρκή εμπειρικά δεδομένα για να αποφανθούμε με εγκυρότητα αν στους χώρους αυτούς γίνεται ποιοτικά καλή εκπαίδευση ή όχι. Όμως έχουμε πολλές ενδείξεις για το αντίθετο. Ιδιαίτερα πολλά από τα «golden boys» της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι θηρευτές προγραμμάτων, οι πολυθεσίτες και οι αυλικόι της εκάστοτε πολιτικής αρχής, δεν φαίνεται να παράγουν ικανοποιητικό εκπαιδευτικό έργο ή παράγουν χαμηλής ποιότητας έργο. Το ίδιο ισχύει και με τους «προστατευόμενους» των δικτύων, οι οποίοι έχουν το προνόμιο να ασχολούνται περισσότερο με τη διατήρηση και την αναπαραγωγή των «συσχετισμών», παρά με τη διδασκαλία και την έρευνα. Οι «πολιτικοί εργάτες» του δικτύου δεν παράγουν εκπαιδευτικό έργο, βέβαιοι όντες ότι κανείς δεν πρόκειται να τους «αγγίξει» για την ανεπάρκειά τους αυτή, αφού ασχολούνται με το πιο ιερό πράγμα στα πλαίσια του νέου κώδικα¹³ της ακαδημαϊκής κοινότητας: την

13. Ο πρόσφατος νόμος για τα ΑΕΙ (Ν 3549/2007) όχι μόνον δεν αποδυνάμωσε τον κώδικα αυτό, αλλά επί πλέον τον ενίσχυσε. Βλ. Γκότοβος, 2007.

εξουσία, δηλαδή τον έλεγχο της διαδικασίας ανάδειξης των αξιωματούχων αλλά και της λειτουργίας των οργάνων.

Τρίτον, όταν υπάρχουν αποδείξεις ότι σε ένα πανεπιστήμιο ισχύουν οι αρχές της ελευθερίας, της αξιοκρατίας, της διαφάνειας και του σεβασμού του δημοσίου χρήματος¹⁴. Υπάρχουν πολλές και επαναλαμβανόμενες ενδείξεις¹⁵ και αντίστοιχα επεισόδια αθέμιτης επιβολής βουλήσεων ορισμένων μελών της κοινότητας που εντάσσονται σε πόλους εξουσίας, πάνω σε άλλους. Όχι τόσο σε ό,τι αφορά τα επιστημονικά τους πιστεύω – αυτά πλέον σε μερικά Τμήματα έχουν πάψει να απασχολούν τους διδάσκοντες, εκτός αν μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν ως μοχλό για την άσκηση διοικητικής πίεσης σε επιστημονικώς ευάλωτα μέλη ΔΕΠ – όσο κυρίως τη συμπεριφορά τους σε όργανα διοίκησης και τις σχέσεις τους με συναδέλφους. Υπάρχουν, επίσης, πολύ περισσότερες ενδείξεις ότι για την επιλογή των προσώπων για διοικητικές θέσεις η ακαδημαϊκή αξία των υποψηφίων σπάνια αποτελεί καθοριστική παράμετρο. Το ίδιο ισχύει και για τις περιπτώσεις όπου από το νόμο επιβάλλεται το κριτήριο της αξιοκρατίας: στις κρίσεις για την εκλογή και την εξέλιξη μελών ΔΕΠ. Η σύγκρουση ανάμεσα στην ποιότητα και στις «πλάτες» καταλήγει πολύ συχνά στην επικράτηση του τελευταίου προσώπου. Υποψήφιοι που εκλέγονται λόγω «προστασίας» γνωρίζουν το χρέος τους και είναι κατά κανόνα πρόθυμοι για την αντίχαρι, αδικώντας με τη σειρά τους άλλους υποψηφίους, όταν αυτό τους υποδειχθεί από τους πάτερωνές τους. Σε ό,τι αφορά τη διαφάνεια, τα πράγματα είναι χωρίς υπερβολή οριακά¹⁶. Στους ναούς του ελεύθερου πνεύματος, υποτίθεται, η αδιαφάνεια έχει γίνει «θεσμός»: όχι μόνον δεν γνωρίζουμε τι αποφασίζουν συγκεκριμένα όργανα, τότε και για ποιο λόγο, αλλά ακόμη και αν ζητηθούν με επίσημο έγγραφο διευκρινίσεις, κατά κανόνα οι αιτούντες δεν γίνονται

14. Η ένσταση που προβάλλεται εδώ είναι συνήθως ότι το περιεχόμενο όλων αυτών των εννοιών – και κυρίως η ερμηνεία τους – ποικίλλει, έτσι ώστε για αντικειμενικούς λόγους δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν αποδείξεις για το αν υφίστανται ή όχι οι αντίστοιχες με τις εν λόγω έννοιες καταστάσεις σε ένα πανεπιστήμιο. Όντως, σε ένα μαστιζόμενο από κρίση αξιών πανεπιστήμιο αναδύονται στην επιφάνεια ανταγωνιστικές ερμηνείες των παραπάνω εννοιών και κυρίως ανταγωνιστικές πρακτικές εφαρμογής τους. Τούτο, όμως, δεν σημαίνει ότι οι έννοιες της αξιοκρατίας, της διαφάνειας και του σεβασμού του δημοσίου χρήματος είναι από μόνες τους άνευ δεσμευτικού για μια ακαδημαϊκή κοινότητα περιεχομένου.

15. Γκότσοβος 2005, Κατσούλης 2005.

16. Βλ. Χρονοπούλου 2007, Χρονοπούλου 2008. Στα κείμενα αυτά η Χρονοπούλου περιγράφει την εμπειρία της με ελληνικό πανεπιστήμιο στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει αντίγραφο των πρακτικών εκλογής μέλους ΔΕΠ σε συγκεκριμένο Τμήμα του εν λόγω πανεπιστημίου.

σοφότεροι. Ορισμένες διοικήσεις ιδρυμάτων συχνά δεν κάνουν καν τον κόπο να απαντήσουν στο αίτημα, πολύ περισσότερο να το ικανοποιήσουν¹⁷. Οι «κουτσαβακισμοί», όμως, της διοίκησης γίνονται εκ του ασφαλούς: αν ο αιτών επιμείνει, κάποιο όργανο θα συνεδριάσει και θα αποφανθεί με πλειοψηφία - αν όχι ομόφωνα - ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την ικανοποίηση του αιτήματος. Η διαχείριση της πληροφορίας σε ορισμένα ακαδημαϊκά περιβάλλοντα εμφανίζει πολλές ομοιότητες με τη διαχείριση της πληροφορίας από τις μυστικές υπηρεσίες. Τα δίκτυα, παρότι διαθέτουν πλειοψηφίες, είναι ανασφαλή και αγοραφοβικά. Και έχουν τους λόγους τους¹⁸.

Όσο για το σεβασμό του δημοσίου χρήματος, δύσκολα μπορεί κανείς να φανταστεί τη σπατάλη πόρων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: τεράστια ποσά χρηματοδοτούν όχι απλώς ανούσια, αλλά και εντελώς περιττά ερευνητικά προγράμματα, την ίδια στιγμή που υπάρχουν μεγάλες ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό για τη διεκπεραίωση των βασικών λειτουργιών των ιδρυμάτων. Σε ό,τι αφορά τη συνείδηση υπηρεσίας του δημοσίου συμφέροντος και κατά πόσον αυτή είναι εμποδωμένη σε όλα τα μέλη της κοινότητας και ειδικά τους αξιωματούχους, ορισμένες λεπτομέρειες δείχνουν το πνεύμα αυτού του τύπου υπηρέτη του δημοσίου συμφέροντος¹⁹.

17. Χρονοπούλου 2007, 2008.

18. Η καλλιέργεια «μυστικοπάθειας» είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα στις παραστάσεις φορέων εξουσίας (Goffman 1971: 75), αυτό όμως δεν είναι το βασικό κίνητρο στις περιπτώσεις των δικτύων. Η στρατηγικές αδιαφάνειας ισοδυναμούν σε αρκετές περιπτώσεις με στρατηγικές προστασίας από ανεπιθύμητες παρενέργειες της γνώσης που προκαλείται από τη γνωστοποίηση εγγράφων.

19. Για την εμπειρική διερεύνηση της υπόθεσης ότι υπάρχουν αξιωματούχοι οι οποίοι εντάσσουν μέσω διαδικαστικών παιγνίων και με την κάλυψη ελεγχόμενων συλλογικών οργάνων ορισμένες από τις δαπάνες για μετακινήσεις και άλλες διευκολύνσεις στα αποθεματικά κονδύλια της Επιτροπής Ερευνών, απαιτείται διάθεση των αντίστοιχων στοιχείων στον ερευνητή από τα αρμόδια όργανα, δηλαδή διαφάνεια στον ακαδημαϊκό χώρο. Όταν τα πρόσωπα ή όργανα που είναι οι καρπωτές των παραπάνω διευκολύνσεων ταυτίζονται όχι μόνο με τα πρόσωπα ή όργανα που θα αποφασίσουν αν δοθούν στοιχεία στον ερευνητή, αλλά και με τα πρόσωπα ή όργανα που θα ελέγξουν την εν λόγω απόφαση, η εφαρμογή της αρχής της διαφάνειας αντιμετωπίζει ανυπέρβλητα εμπόδια. Με αυτή την έννοια η σπατάλη δημοσίου χρήματος που σύμφωνα με την πρωτόδικη καταδικαστική απόφαση δικαστηρίου φέρεται ότι έγινε σε ένα ελληνικό πανεπιστήμιο στη δεκαετία του '90, πολύ δύσκολα μπορεί να ερμηνευθεί ως μεμονωμένο περιστατικό, παράγωγο της υποκειμενικής διάθεσης συγκεκριμένων ατόμων με αποκλίνουσες βιογραφίες, η οποία δεν μπόρεσε να γίνει έγκαιρα αντιληπτή από τη διοίκηση. Βλ. Κατσούλης 2007α: 182.

Φυσική και συμβολική βία στο πανεπιστήμιο: Απόκλιση χωρίς παρέμβαση

Η παθογένεια των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα μπορεί να γίνει κατανοητή ως σύγκλιση τριών τύπων παθογένειας: της παθογένειας των ελληνικών πανεπιστημίων της προ του 1982 περιόδου²⁰, εκείνης που αναπτύχθηκε μετά την περίοδο αυτή, και ιδιαίτερα μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90 με την εισροή κοινοτικού χρήματος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τη μορφή προγραμμάτων, και της παθογένειας που διέπει κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις τους ακαδημαϊκούς θεσμούς εν γένει και είναι γνωστή από τη βιβλιογραφία²¹. Την τελευταία περίοδο, όμως, έχουν επανεμφανιστεί στο προσκήνιο δύο μορφές απόκλισης που σχετίζονται με την βίαιη επιβολή της βούλησης ορισμένων μελών της κοινότητας πάνω στους υπόλοιπους: τις αυθαιρεσίες οργάνων της διοίκησης και τις καταλήψεις.

Στην περίπτωση των καταλήψεων (απειλή ή άσκηση σωματικής βίας και καταστροφές υποδομών με τις οποίες συνδυάζονται κατά κανόνα οι ενέργειες αυτές²²) δεν έχουμε στην ουσία κάποια ασυνέχεια στην πανεπιστημιακή ζωή σε επίπεδο αρχής σε σχέση με αυτά που προηγούνται ή έπονται μιας κατάληψης ή ενός επεισοδίου φυσικής βίας. Σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις τόσο οι καταλήψεις όσο και η βία – π.χ. η βίαιη διάλυση της συνεδρίας ενός πανεπιστημιακού οργάνου – αποδείχθηκαν κατευθυνόμενες δραστηριότητες μειοψηφιών για λογαριασμό καθεστωτικών αξιωματούχων, ένα είδος *ultima ratio* του καθεστώτος προκειμένου να μην ληφθούν ανεπιθύμητες αποφάσεις οι οποίες δεν κατέστη δυνατόν να εμποδιστούν με άλλον («ειρηνικό») τρόπο. Η βίαιη αναστολή λειτουργιών ενός πανεπιστημίου (κατάληψη), η πρόκληση υλικών ζημιών στην περιουσία του (βανδαλισμοί) και η απειλή ή άσκηση σωματικής βίας ανήκουν όλες στον ίδιο κώδικα αυθαίρετης επιβολής της βούλησης κάποιων (μειοψηφιών ή πλειοψηφιών, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία εφόσον πρόκειται για έκνομες ενέργειες) απέναντι στη βούληση του κράτους (κανόνες δικαίου). Με αυτή την έννοια, οι πράξεις αυτές είναι συμβατές με το πνεύμα που διέπει την «ομαλή» λειτουργία ενός ανομικού πανεπιστημίου. Η ίδια η «ομαλή» λειτουργία – που σημαίνει απουσία καταλήψεων, φθορών και απειλών για την άσκηση σωματικής βίας – συνδέεται με θεσμική, συμβολική και ψυχολογική βία.

20. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή από την κυριαρχία της «έδρας», του μονοπρόσωπου οργάνου με διευρυμένες, συνήθως μη-υποκειμένες σε έλεγχο συλλογικού οργάνου, δικαιοδοσίες.

21. Habib 2001, Meara/Day 2003, Silver 2003, Furedi 2006, Samier/Stanley 2008.

22. Γκότοβος 1996.

«Ομαλότητα» σε ένα πανεπιστήμιο μπορεί να σημαίνει συνεννόηση ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας εκλεκτόρων να καταψηφίσουν έναν άξιο υποψήφιο, γιατί η εκλογή του δεν ταιριάζει στον πολιτικό τους σχεδιασμό για τους μελλοντικούς «συσχετισμούς» στο Τμήμα ή να ψηφίσουν έναν ανάξιο προκειμένου να μην διαταραχθούν ή για να ενισχυθούν οι συσχετισμοί, ακόμη και αν ο τελευταίος έχει εκδηλώσει συμπεριφορά που δεν συνάδει με το ακαδημαϊκό ήθος. Τι άλλο είναι αυτό παρά *θεσμική βία* – δηλαδή συνειδητή κατάχρηση της εξουσίας που δίνει στα εν λόγω πρόσωπα η ιδιότητα του εκλέκτορα; Και πώς αλλιώς μπορεί να εισπράξει ο αδικημένος υποψήφιος αυτή την αδικία παρά σαν άσκηση βίας εναντίον του; Πώς αλλιώς μπορεί να ονομαστεί η ποινικά κολάσιμη απειλή (εκβίαση) που εκτοξεύεται εναντίον εξαρτημένου επαγγελματικά μέλους συγκεκριμένου οργάνου του τύπου «*θα με βρεις μπροστά σου*» ή «*πρόσεξε, γιατί θα φας το κεφάλι σου*» προκειμένου το μέλος να ευθυγραμμιστεί με τη βούληση του φορέα της απειλής και να συμπεριφερθεί με συγκεκριμένο τρόπο στην ψηφοφορία, παρά *ψυχολογική βία*; Τι είναι η κατασπατάληση δημοσίων πόρων σε μη-αναγκαίες πολυτελείς εκδόσεις, σε ερευνητικά προγράμματα με ανύπαρκτα ή πενιχρά αποτελέσματα, σε αγορές υλικού που δεν χρησιμοποιείται, σε εικονικές αγορές εξοπλισμού και σε ταξίδια αναψυχής που παρουσιάζονται ως υπηρεσιακές μετακινήσεις, αν όχι άυλοι, πλην όμως ουσιαστικοί, *βανδαλισμοί*; Πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις για παρόμοιες ως προς το πνεύμα συμπεριφορές – με μια διαφορά: η «ομαλή» βία είναι διαρκής, συστηματική, αόρατη και νομιμοποιημένη από συνεργατικού τύπου πλειοψηφίες, ενώ η «έκτακτη» βία είναι ορατή, στιγμιαία, χαοτική και ορισμένες φορές διαμαρτυρούμενη. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για δύο δίδυμες αδελφές ή καλύτερα για δύο πρόσωπα της ίδιας θεάς: της βίας, με την έννοια της επιβολής της βούλησης τρίτων στη θέση της θεσμοθετημένης με δημοκρατικό τρόπο βούλησης της πολιτείας.

Στον ορίζοντα των περισσότερων μελών της κοινωνίας φτάνει μέσα από τις οθόνες της τηλεόρασης μόνον η δεύτερη εκδοχή: η φυσική βία των μειοψηφιών. Συνήθως μένει εκτός οπτικού πεδίου η πρώτη εκδοχή, η *καθεστωτική βία*, η οποία όχι απλώς είναι πιο σταθερή, πιο συστηματική και πιο προσοδοφόρα για τους φορείς της, αλλά ακριβώς λόγω αυτών των χαρακτηριστικών περισσότερο επικίνδυνη. Το δίλημμα, συνεπώς, *ομαλότητα* ή *βία* στα πανεπιστήμια, κάτω από τις παρούσες συνθήκες επικράτησης ανομικών καταστάσεων με τις οποίες συνδέεται η «ομαλότητα», είναι παραπλανητικό. Όταν δεν έχουμε φυσική βία, έχουμε θεσμική, συμβολική και ψυχολογική βία. Όταν έχουμε φυσική βία, έχουμε ταυτόχρονα και τις δύο μορφές. Γι αυτό και η συζήτηση γύρω από το «*άσυλο*» είναι πλέον μια ανούσια

συζήτηση, καθώς περιορίζει το θέμα στις τεχνικές αποτροπής της φυσικής βίας στα πανεπιστήμια, θεωρώντας «ομαλότητα» τις υπόλοιπες τρεις μορφές βίας οι οποίες ήδη καταστρατηγούν το άσυλο με τη στοχοποίηση φορέων κριτικής σχέψης και μη-συμμορφωτικής συμπεριφοράς. Αντίθετα, η φυσική βία μειοψηφιών που φαντασιώνονται την ανατροπή του ακαδημαϊκού καθεστώτος τρέφεται και νομιμοποιείται στη συνείδηση των πρωταγωνιστών της από την κατεστημένη βία της «ομαλότητας» που εκδηλώνεται μέσα στα πανεπιστήμια. Το ζήτημα, συνεπώς, δεν είναι αν επιτρέπει κανείς στην αστυνομία να διαλύσει τους καταληψίες – κάτι για το οποίο απ' ό,τι φαίνεται ούτε η ίδια ενδιαφέρεται ιδιαίτερα – και από την άλλη μεριά να σηκώνει τα χέρια ψηλά απέναντι σε φαινόμενα τρομοκρατίας διδασκόντων εκ μέρους άλλων διδασκόντων-κομισαρίων ή εκ μέρους δήθεν υπερευαίσθητων αξιωματούχων προκειμένου να μην εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους για υποθέσεις του πανεπιστημίου²³. Αν ποτέ λυθεί το πρόβλημα με τη φυσική βία στην ανώτατη εκπαίδευση, θα λυθεί με την έξωση της θεσμικής, συμβολικής και ψυχολογικής βίας από τα περιβάλλοντα αυτά. Οι καταληψίες και οι βανδαλισμοί ευδοκιμούν σε ένα θεσμικά ρημαγμένο, αποξενωμένο από ακαδημαϊκές αξίες περιβάλλον, το οποίο πολλοί δεν θεωρούν πλέον ως «σπίτι» τους, αλλά ως λάφυρο. Γι αυτό και δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να το υπερασπιστούν. Σε ένα περιβάλλον γνήσια ακαδημαϊκό δεν υπάρχουν περιθώρια για φυσική βία, γιατί σύσσωμη η κοινότητα θα υπερασπιστεί το «σπίτι» και την «κουλτούρα» της απέναντι σε όποιον θα είχε την ιδέα να αγνοήσει τη βούληση του νομοθέτη, της κοινωνίας αλλά και της ακαδημαϊκής κοινότητας. Τα όργανα τάξης δεν μπορούν να λύσουν το πρόβλημα της ηθικής διάλυσης και της συνοχής της ακαδημαϊκής κοινότητας, είτε τους επιτρέψουμε να μουν στο πανεπιστήμιο όταν παρακωλύεται η λειτουργία του – γιατί όταν συντελούνται αυτόφωρα εγκλήματα ούτως ή άλλως η αρχή δικαιούται να επιληφθεί χωρίς απαραίτητα να έχει την έγκριση πανεπιστημιακού οργάνου - είτε όχι. Η «τάξη» έχει διασαλευθεί σε ψυχικό επίπεδο και η αστυνομία μπορεί να δράσει μόνο για την επαναφορά της τάξης στο φυσικό επίπεδο. Σε τελική ανάλυση, δεν μπορεί να περιμένει κανείς από τις δυνάμεις καταστολής να απελευθερώσουν τα πανεπιστήμια από τις παρενέργειες του κομματικού συστήματος που επέτρεψε και συνεχίζει να επιτρέπει να ανθίζουν μέσα στα ΑΕΙ κάθε είδους «λουλούδια» και να συνασπίζονται σε ersatz-κράτη: σε πελατειακά δίκτυα.

23. Εδώ θα χρειαζόταν ειδική έρευνα για να φανεί η έκταση του προβλήματος. Υπάρχουν, ωστόσο, και ευρύτερα γνωστές περιπτώσεις όπου διοικήσεις πανεπιστημίων έχουν παραπέμψει στο Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο μέλη ΔΕΠ με την κατηγορία ότι «δυσφήμισαν» το πανεπιστήμιο μέσω των λεγομένων τους. Βλ. Λαζαρίδης 2008: 202.

Ανομία και αξιολόγηση ως αρχή και ως πρακτική

Σε ένα κανονικό πανεπιστήμιο όπου κυριαρχεί ο ακαδημαϊκός κώδικας, η ανάγκη για αξιολόγηση των λειτουργιών του θα προέκυπτε από το ίδιο το ίδρυμα. Διότι σε τελευταία ανάλυση αξιολόγηση σημαίνει εξ ορισμού και ανίχνευση των αδυναμιών στη λειτουργία και στο αποτέλεσμα, γνωστοποίηση των αδυναμιών αυτών, συζήτηση και σχεδιασμός διορθωτικών κινήσεων για την υπέρβασή τους. Ποια διοίκηση σε ένα τέτοιο πανεπιστήμιο δεν θα ήθελε να ξέρει αν ορισμένες υπηρεσίες του ιδρύματος κάνουν ορθή διαχείριση των διαθέσιμων πόρων, αν παρακάμπτουν το νόμο, αν κάνουν αναξιοκρατικές επιλογές, αν είναι μεροληπτικές στην απονομή του δικαίου ή αν λειτουργούν με αδιαφάνεια, όταν το πανεπιστήμιο δημιουργεί το προφίλ του με βάση αυτές ακριβώς τις πρακτικές; Η αξιολόγηση στην περίπτωση αυτή θα ήταν κατ' αρχήν απόκτηση γνώσης για το πώς λειτουργεί το σύστημα και αν υφίστανται οι προϋποθέσεις για μια καλή λειτουργία. Σε μια δεύτερη ανάγνωση, η αξιολόγηση θα σήμαινε ότι αν κάποια υπηρεσία έχει αυτονομηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να δυσλειτουργεί συστηματικά και ακώλυτα, η δυσλειτουργία δεν πρόκειται να μείνει άγνωστη για πολύ καιρό. Αργά ή γρήγορα οι επιδόσεις της υπηρεσίας αυτής θα γνωστοποιηθούν και τα συγκεκριμένα πρόσωπα που την στελεχώνουν θα κληθούν να δώσουν λόγο. Αυτό ήδη από μόνο του θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για όποιον αφηρόταν να παρασυρθεί από κίνητρα μη συμβατά με την παραγωγή ποιοτικά αποδεκτού έργου.

Ας έρθουμε τώρα σε ένα μη-κανονικό, ακατάστατο, πανεπιστήμιο. Ποιος αξιωματούχος θα είχε ενδιαφέρον να αποτυπωθούν και να γίνουν γνωστές αποκλίσεις από τη χρηστή διοίκηση σε τομείς του ιδρύματός του, όταν οι αποκλίσεις αυτές γίνονται με την ανοχή του, ή, ακόμη χειρότερα, με δική του πρωτοβουλία; Ποια διοίκηση θα συναινούσε σε μια ουδέτερη και από την ίδια μη-ελεγχόμενη αξιολόγηση της λειτουργίας του ιδρύματος, όταν το πόρισμα της αξιολόγησης προβλέπεται να είναι αρνητικό, ακυρώνοντας έτσι την εικονοπλαστική στρατηγική της διοίκησης για την κατασκευή της δημόσιας εικόνας του πανεπιστημίου αυτού; Δεν είναι δυνατόν, συνεπώς, η συζήτηση για την αξιολόγηση να γίνεται αφηρημένα, ερήμην των συγκεκριμένων τάσεων που επικρατούν σε έναν υπό αξιολόγηση χώρο, του πραγματικού ενδιαφέροντος των εκπροσώπων του ιδρύματος για απόκτηση γνώσης γύρω από δρώμενα στο ίδρυμα και της δυνατότητας της διοίκησης να εξασφαλίζει ανώδυνα για αυτήν πορίσματα αξιολόγησης, με άλλα λόγια να παρεμβαίνει στη διαδικασία παραγωγής του πορίσματος. Τι νόημα έχει μια αξιολόγηση του ιδρύματος που θα την κάνουν οι αξιωματούχοι του, όταν οι ίδιοι – ως υπεύθυνοι για τη λειτουργία συγκεκριμένων οργάνων και τομέων – είναι αντικείμενο της αξιολόγησης;

Επειδή κάτι τέτοιο είναι πολύ πιθανό να καταλήξει σε μια παρωδία αξιολόγησης, πολλοί δικαίως δεν πιστεύουν ότι η αξιολόγηση ως αφηρημένη πρακτική, ανεξάρτητα από τη μορφή που θα πάρει στη συγκεκριμένη της εφαρμογή, είναι κατ' ανάγκην θετική για την επαναφορά ενός ιδρύματος στην κανονική του τροχιά. Ας φανταστούμε για λίγο την ποιότητα των αξιολογήσεων που είναι πιθανό να δούμε προσεχώς σε ορισμένα προβληματικά ως προς το ανομικό τους προφίλ πανεπιστήμια: σε αξιωματούχους που αναρριχήθηκαν στις θέσεις τους με τη βοήθεια του πολιτικού κεφαλαίου ενός δικτύου πελατειακών σχέσεων θα ανατεθεί με αποφάσεις πλήρως ελεγχόμενων από την «παράταξη» οργάνων (π.χ. της Συγκλήτου) να προχωρήσουν στον συντονισμό της αξιολόγησης του ιδρύματος. Οι εκθέσεις αυτών των ομάδων όχι μόνον δεν πρόκειται να είναι εκθέσεις αξιολόγησης του ιδρύματος, αλλά είναι πολύ πιθανό να είναι ομιχλώδεις, κοινότοπες, ανούσιες και παραπλανητικές απεικονίσεις του status quo και των λειτουργιών του ιδρύματος (ή ενός Τμήματος), οι οποίες θα καταλήγουν στο εξής πρωτότυπο συμπέρασμα: *«το ίδρυμα (Σχολή, Τμήμα) έχει ήδη πετύχει πολλά και είναι πρωτοπόρο στην έρευνα και τη διδασκαλία, αλλά θα μπορούσε να πετύχει ακόμη περισσότερα με μεγαλύτερη προσπάθεια».*

Όσο η διαδικασία της αξιολόγησης οποιασδήποτε πτυχής της πανεπιστημιακής ζωής τελεί υπό την εποπτεία ομάδων εξουσίας που ελέγχουν πολιτικά μέσω συντονιζόμενων πλειοψηφιών το ίδρυμα, έγκυρη αξιολόγηση στα ελληνικά ΑΕΙ δεν πρόκειται να υπάρξει. Θα υπάρξει απλά νομιμοποιητικός λόγος της εικόνας που το μπλοκ εξουσίας επιθυμεί να προβάλει για το ίδρυμα και για επί μέρους τομείς του. Και αυτό θα είναι χειρότερο από εκείνο που έχουμε σήμερα, γιατί τώρα δεν έχουμε μεν αξιολόγηση των ιδρυμάτων, αλλά τουλάχιστον δεν έχουμε ακόμη τη νομιμοποίηση της ανομίας μέσω μιας αξιολόγησης-φενάκης. Και έτσι υπάρχει η ελπίδα να προκύψει στο μέλλον μια σοβαρή ακαδημαϊκή αξιολόγηση, ανεπηρέαστη από τις καθεστωτικές βουλήσεις.

Προϋποθέσεις για την υπέρβαση της κρίσης

Η υπέρβαση της κρίσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι μια απλή συνάρτηση του ορθολογισμού των προτάσεων που υποβάλλονται από διάφορες πλευρές για την αναβάθμιση του πανεπιστημίου. Ο λόγος είναι σχετικά απλός: ο ορθολογισμός των μεταρρυθμιστικών προτάσεων ακαδημαϊκού τύπου έρχεται κατ' ανάγκην σε σύγκρουση με τον «ορθολογισμό» των δικτύων. Συνεπώς η επαναφορά ενός εκτροχιασμένου πανεπιστημίου στην κανονική του τροχιά θα είναι μια δύσκολη και επώδυνη διαδικασία η οποία θα περιλαμβάνει αναγκαστικά πολιτικές και πολιτισμικές ασυνέχει-

ες και αντιπαραθέσεις. Δεν μπορεί να είναι απλώς θέμα σύγκρισης ορθολογικών επιχειρημάτων και επικράτησης του ορθολογικότερου.

Η αξιολόγηση των προτάσεων ενός προσώπου ή φορέα αναφορικά με τις αναγκαίες παρεμβάσεις για την ανόρθωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει τρεις πλευρές: την τεχνοκρατική, την ιδεολογική και την πολιτική. Η πρώτη αφορά το κατά πόσον οι προτάσεις αυτές, αν εφαρμοζόταν, θα οδηγούσαν στο επιθυμητό αποτέλεσμα, κατά πόσον δηλαδή αυτές είναι λειτουργικές ως «οδικός χάρτης» για μια αλλαγή υπό ιδανικές προϋποθέσεις.

Η δεύτερη αφορά την ιδεολογία που τις διέπει, αν π.χ. βασίζονται σε μια ιδεολογία ανταγωνισμού, αξιοκρατίας, λαϊκισμού, φιλελευθερισμού ή κρατισμού.

Η τρίτη έχει σχέση με το αν οι προτάσεις προϋποθέτουν αποδέκτες που δεν υφίστανται. Ιδιαίτερα προτάσεις που δεν απευθύνονται σε διδάσκοντες - τους οποίους καλούν να «αυτομεταρρυθμιστούν», αφήνοντας τη «βολή» και προχωρώντας σε αντιπαραθέση με τα ακαδημαϊκά δίκτυα - αλλά σε φορείς πολιτικής εξουσίας που είναι και οι μόνοι με δικαίωμα ρύθμισης, μόνο χαμόγελα σκεπτικισμού μπορούν να προκαλέσουν. Υπό τις παρούσες συνθήκες είναι εξαιρετικά απίθανο να πείσει κανείς πολιτικά κόμματα να δράσουν ορθολογικά όχι ως προς τον εαυτό τους, αλλά ως προς την κοινωνία και το μέλλον της, καθώς το κομματικό σύστημα της χώρας απαρτίζεται από ανταγωνιστικούς μεταξύ τους εταίρους οι οποίοι ενδιαφέρονται πρωτίστως για την αύξηση της επιρροής των με στόχο την κατάληψη και διαχείριση - συχνά, μάλιστα, απλώς την απόλαυση - της εξουσίας. Μέσα στο σκηνικό αυτό η εκπαίδευση είναι ζήτημα χαμηλής προτεραιότητας, ανεξάρτητα από τις περί του αντιθέτου ρητορείες.

Ο εξορθολογισμός του εκπαιδευτικού συστήματος θα προκαλούσε κατ' ανάγκην δυσαρέσκεια σε οργανωμένα τμήματα της κοινωνίας, των οποίων η ζωή και η προοπτική είναι προσαρμοσμένη στο ισχύον status quo. Ο εξορθολογισμός, από την άλλη μεριά, είναι αίτημα της κοινωνίας ως συνόλου. Με αυτή την έννοια, ενδόμυχα οι πολιτικοί - ιδιαίτερα οι κατ' επάγγελμα πολιτικοί - ίσως εύχονται να μην τους κάνει κανείς προτάσεις για την ανόρθωση της εκπαίδευσης, επειδή εκτιμούν ότι το σημερινό πρόβλημα, όποιο κι αν είναι αυτό, είναι πολιτικά πιο εύκολα διαχειρίσιμο από την αναστάτωση που θα προκαλούσε στον τομέα των δημοσκοπήσεων μια απόπειρα ουσιαστικής αλλαγής, αναστάτωση την οποία αναμένεται να μεγεθύνουν οι πολιτικοί ανταγωνιστές, τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον, όσο και στο εσωκομματικό, σε συντονισμό με τους θιγόμενους από την αλλαγή. Οι εταίροι του κομματικού συστήματος, ως αυτο-εξυπηρετικοί οργανισμοί, ενδιαφέρονται αφ' ενός να βελτιώσουν τη σχετική τους πολιτική ισχύ έναντι των υπολοίπων και αφ' ετέρου να αποκτήσουν πρόσβαση στην εξουσία την ο-

ποία και να διατηρήσουν, προκειμένου να παγιώσουν ακόμη περισσότερο την πολιτική τους υπεροχή έναντι των άλλων. Όσο το κομματικό σύστημα κινείται μέσα σ' αυτή τη διανεμητική λογική, ό,τι συνδέεται με κοινωνικές «αναταράξεις» είναι πολιτικά ανεπιθύμητο²⁴.

Αναγέννηση των πανεπιστημίων – ως υποθέσουμε ότι συμφωνούμε ως προς το περιεχόμενο αυτού του όρου – δεν μπορεί να γίνει χωρίς αποδόμηση των πραγματικών πόλων εξουσίας στα σημερινά ΑΕΙ. Γι αυτό το κριτήριο προκειμένου να δει κανείς αν μια πρόταση ή μια παρέμβαση είναι σοβαρή ή δραστική, είναι πολύ συγκεκριμένο: πόσο συμβάλλει η εν λόγω πρόταση ή παρέμβαση στην αποδόμηση των δικτύων στα ΑΕΙ. Η παρέμβαση που επιχειρήθηκε με το Ν. 3549/2007 δεν έχει οδηγήσει σε βελτιώσεις της πανεπιστημιακής λειτουργίας, και αυτό ήταν προβλέψιμο. Ορισμένα, μάλιστα, από τα σημεία της παρέμβασης αυτής – η οποία καταχρηστικά ονομάστηκε «μεταρρύθμιση» – όπως η παράταση της θητείας των πρυτανικών αρχών, ενίσχυσαν σημαντικά τα διανεμητικά δίκτυα²⁵. Το ίδιο ισχύει και για το εφεύρημα της καθολικής ψηφοφορίας των φοιτητών για την ανάδειξη των οργάνων διοίκησης, πρώτον, διότι ήδη η εφαρμογή αυτής της ρύθμισης έχει προκαλέσει τραγελαφικές καταστάσεις με αρπαγές κάλπης και παρεμπόδιση ψηφοφορίας και, δεύτερον, επειδή ακόμη και αν υπήρχαν πραγματι προϋποθέσεις για ακώλυτη καθολική συμμετοχή, πολύ δύσκολα θα άλλαζε κάτι για τις καθοδηγούμενες πλειοψηφίες που προκύπτουν υπό τις παρούσες συνθήκες γενικευμένης απάθειας του φοιτητικού σώματος. Από ποιον θα πληροφορηθεί ο εκλέκτορας φοιτητής τις διοικητικές ικανότητες και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός υποψηφίου για τη θέση του προέδρου, του κοσμήτορα ή του πρύτανη και με ποιο κριτήριο θα χωρίσει την αλήθεια από τη διαβολή;

Το κομματικό σύστημα στο σύνολό του δεν έχει προς το παρόν άποψη και θέση για το πώς θα γίνει αυτή η μετάβαση και ποιες θα είναι οι κεντρικές ρυθμίσεις που θα την προετοιμάσουν. Ακόμη χειρότερα, δεν μπορεί να είναι κανείς βέβαιος αν τα κόμματα πιστεύουν στην αναγκαιότητα μιας ουσιαστικής παρέμβασης – τουλάχιστον μέχρι τώρα δεν έχουν πείσει για κάτι τέτοιο. Αντίθετα, φαίνεται πως έχουν συμβιβαστεί με το status quo, δηλαδή με έναν μεταπρατικό χαρακτήρα των ελληνικών πανεπιστημίων ως χώρων αναπαραγωγής – και στην καλύτερη περίπτωση εφαρμογής – της διεθνώς

24. Το σύστημα αυτό έχει ήδη να διαχειριστεί αρκετές αναταράξεις που δεν προκαλούνται από υλοποιήσεις οραμάτων, αλλά από διαρκείς αβαρίες («σκάνδαλα») οι οποίες αφορούν τους διανεμητικούς μηχανισμούς.

25. Γκότοβος 2007.

παραγόμενης γνώσης, στο βαθμό που έχουν καταφέρει να ελέγχουν την εσωτερική διανεμητική λειτουργία των ιδρυμάτων μέσω των κομματικών βραχιόνων και των απολήξεών τους: των κομματικών νεολαίων και των κομματικών οργανώσεων του διδακτικού προσωπικού. Το γεγονός ότι οι κομματικές νεολαίες δεν ακολουθούν πάντοτε μια κεντρική οδηγία και μερικές φορές «αυτονομούνται» σε τοπικό επίπεδο, δεν αναιρεί τη σχέση τους με το κόμμα και την εξάρτησή τους από αυτό. Η αποκέντρωση των μηχανισμών εύνοιας και διανομής δεν θίγει την ουσία της κομματικής εξάρτησης στις επιλογές των υποψηφίων αξιωματούχων.

Η αλλαγή νοοτροπίας στα ΑΕΙ, το πέρασμα από τον πολιτικό κώδικα που συγκινείται μόνο από το κυνήγι της εξουσίας, στον ακαδημαϊκό κώδικα, η μετάβαση από τις πλειοψηφίες της συνασπισμένης ιδιοτέλειας στις αρχές της ακαδημαϊκής ηθικής, περιλαμβάνει αναγκαστικά τρία επίπεδα σύγκρουσης με τα κατεστημένα συμφέροντα στο χώρο αυτό, τόσο στο εξωτερικό μέτωπο (πολιτική σύγκρουση και επιβολή ευνοϊκών για ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον κεντρικών ρυθμίσεων) όσο και στο εσωτερικό (σύγκρουση με κατεστημένες νοοτροπίες, άρση της ανοχής απέναντι στη δράση των δικτύων, αντίσταση στη διαφθορά, τη συναλλαγή και τη διαπλοκή).

Το πρώτο είναι η αποδόμηση του μηχανισμού συγκρότησης των δικτύων. Κάτω από το σημερινό νομικό καθεστώς λειτουργίας του πανεπιστημίου, η μήτρα για την κυοφορία των διανεμητικών δικτύων στα ΑΕΙ είναι το μοντέλο διοίκησης σε συνδυασμό με τα «επιδόματα» και τις διευκολύνσεις που αυτό μπορεί να εξασφαλίζει στα μέλη του δικτύου μέσω του πολιτικού ελέγχου των μηχανισμών διανομής πόστων αλλά και των μηχανισμών έγκρισης και εποπτείας των διαφόρων προγραμμάτων και γενικότερα των ελεγκτικών μηχανισμών. Ο τρόπος εκλογής των οργάνων διοίκησης πρέπει να αλλάξει ριζικά με περιορισμό του ποσοστού συμμετοχής των φοιτητών τόσο στην ανάδειξη των οργάνων διοίκησης, όσο και στη λειτουργία τους. Το ίδιο ισχύει και για το μη μόνιμο, εργασιακά ευάλωτο, διδακτικό προσωπικό. Η θητεία όλων των οργάνων πρέπει να περιοριστεί χρονικά και να υπάρχει υποχρεωτική εναλλαγή προσώπων σε όλα τα αξιώματα.

Το δεύτερο είναι η αποδυνάμωση της ισχύος των υπαρχόντων δικτύων. Αυτό σημαίνει υποχρεωτική διαφάνεια σε όλες τις αποφάσεις όλων των οργάνων, με εξαίρεση τις περιπτώσεις οι οποίες αφορούν - πραγματικά και όχι προσχηματικά - ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Σημαίνει, επίσης, περικοπή αρμοδιοτήτων ορισμένων αξιωματούχων, έτσι ώστε να μην μπορούν τα ίδια πρόσωπα μέσα από διαφορετικές ιδιότητες να επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τις αποφάσεις. Δεν είναι δυνατόν π.χ. ο πρύτανης ενός πανεπιστημίου να μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος, χωρίς να λογοδοτεί σε κανέναν, αν πρέπει να διενεργηθεί ή όχι ένορκη διοικητική εξέταση για ένα θέμα,

σε ποιον και πότε θα την αναθέσει, αν κάνει δεκτό το πόρισμα της εξέτασης και αν παραπέμψει ή όχι κάποιον σε υπερκείμενο πειθαρχικό όργανο. Δεν νοείται χρηστή διοίκηση όταν ο ελεγκτής επιλέγει το δικαστή που θα ανακρίνει αυτόν που ο πρώτος επιθυμεί να δικάσει. Είναι αδιανόητο σε έναν ακαδημαϊκό χώρο να γίνεται προσωπική ή παραταξιακή πολιτική μέσω της ιδιόρρυθμης εφαρμογής των θεσμών.

Το τρίτο είναι η πίεση που χρειάζεται να ασκηθεί στις καθεστωτικές νοοτροπίες και στους φορείς τους. Οι καθεστωτικές νοοτροπίες δεν καθιερώνονται τυχαία. Δεν αντιδρούν όλοι με τον ίδιο τρόπο απέναντι σε προτάσεις συναλλαγής, αλλά ένα καθεστώς μπορεί να δελεάσει κάποιον να ανταλλάξει τη συμπεριφορά και τη στάση του με τέσσερα πράγματα: *πόρους, εξέλιξη, αναγνώριση και προστασία*. Ακαδημαϊκή πίεση σε καθεστωτικές νοοτροπίες σημαίνει ότι κάποιος δεν μπορεί πλέον να υπολογίζει στην προσκυνηματική στάση - στην απόφασή του δηλαδή να στηρίξει το κυρίαρχο μπλοκ εξουσίας - για το αν θα ωφεληθεί στην επαγγελματική του εξέλιξη και στη διανομή ερευνητικών κονδυλίων και άλλων πόρων. Υπάρχουν σήμερα στα πανεπιστήμια διδάσκοντες που είναι βέβαιοι για την προαγωγή τους - ακόμη και για την προαγωγή των φίλων τους - προσφέροντας τις υπηρεσίες που τους αναλογούν σε κάποιο τοπικό ή υπερκείμενο δίκτυο. Είναι αναμενόμενο να μην παράγουν επιστημονικό έργο, καθώς δεν θα χρειαστεί να αποδείξουν ότι διαθέτουν έργο για την εξέλιξή τους. Αυτού του τύπου η ακαδημαϊκή προστασία πρέπει να μπει στο στόχαστρο όσων θέλουν ένα διαφορετικό πανεπιστήμιο. Υπάρχουν, επίσης, πρόσωπα που μπορούν να εκδηλώνουν ανενόχλητα όχι μόνον αντιδεοντολογικές, αλλά και ευθέως παράνομες συμπεριφορές, αρκεί να έχουν συμβάλει πολιτικά στην καθιέρωση του μπλοκ εξουσίας, π.χ. διευκολύνοντας μια συμμαχία ανάμεσα σε δήθεν ιδεολογικά αντίπαλες φοιτητικές παρατάξεις υπέρ ενός υποψηφίου αξιωματούχου. Ένας «φοιτητοπατέρας» που έχει αποδείξει ότι είναι σε θέση να κατευθύνει φοιτητές προς ένα υποψήφιο πρυτανικό σχήμα αποκτά ασυλία, θεωρείται προστατευόμενο πρόσωπο²⁶.

26. Συχνά η προστασία αυτή επεκτείνεται και στα φιλικά πρόσωπα. Έτσι αν ο ίδιος ή ο φίλος του συλληφθεί να παραβιάζει τους κανόνες της ακαδημαϊκής ηθικής, το δίκτυο θα ενεργοποιηθεί για να προσφέρει την αναγκαία προστασία. Η διοικητική εξέταση, αν διαταχθεί, θα δοθεί σε πρόσωπο που ξέρει όχι μόνο ποιο πόρισμα εξυπηρετεί τον πρύτανη για το χειρισμό του λεπτού αυτού ζητήματος, αλλά και πότε το πόρισμα αυτό πρέπει να κατατεθεί. Είναι ενδεχόμενο, για να κερδηθεί χρόνος, το εν λόγω πόρισμα να ταξιδευεί ανάμεσα στον «ανακριτή» και τον πρύτανη επί χρόνια, μέχρι να βρεθεί κάποια τελική λύση προστασίας του «ημετέρου» σε κάποιο από τα επάλληλα επίπεδα του δικτύου.

Καταληκτικές παρατηρήσεις

Αν η μία πλευρά της κρίσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι η παρατηρούμενη αντιστροφή των αρετών των προσώπων που είναι φορείς συγκεκριμένων ακαδημαϊκών ταυτοτήτων και η επικράτηση μιας κουλτούρας της ιδιοτέλειας και της συγκέντρωσης εξουσίας η οποία την υπηρετεί, η άλλη πλευρά αφορά την ανοχή και την αδιαφορία μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας απέναντι στην κουλτούρα της συναλλαγής. Υπάρχουν κρίσιμα αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με το τελευταίο, όπως π. χ. γιατί οι φοιτητές είναι σε γενικές γραμμές έτοιμοι να δεχθούν χωρίς διαμαρτυρία οτιδήποτε διδάσκεται ή παρουσιάζεται ως «γνώση», γιατί δεν συμμετέχουν στα δρώμενα των Τμημάτων και των πανεπιστημίων παρά μόνον μέσω επαγγελματιών «εκπροσώπων». Οι περισσότεροι φοιτητές μάλλον φεύγουν από το πανεπιστήμιο χωρίς να γνωρίζουν ποιοι από τους καθηγητές τους έχουν ακαδημαϊκό προφίλ και ποιοι είναι πρόθυμοι εκτελεστές του μπλοκ εξουσίας στο οποίο για λόγους φόβου, ιδιοτέλειας ή αμφοτέρων εντάσσονται. Υπάρχουν, επίσης, ερωτήματα σε σχέση με τη συμπεριφορά των μελών ΔΕΠ. Πώς εξηγείται το γεγονός ότι διδάσκοντες αφήνονται να τρομοκρατηθούν τόσο εύκολα από άλλους διδάσκοντες-επιτρόπους; Πώς εξηγείται, επίσης, το γεγονός ότι οι ίδιοι διδάσκοντες ευθυγραμμίζονται σχετικά εύκολα με τη βούληση εκείνων που τους τρομοκρατούν; Γιατί αποφεύγουν ή γιατί δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν με πιο αξιοπρεπή τρόπο μια αθέμιτη απειλή του τύπου «θα με βρεις μπροστά σου» ή «θα 'ρθει η σειρά σου» στη γνωστή «παντελονάτη» γλώσσα του ακαδημαϊκού κουτσαβακισμού²⁷; Γιατί συμμορφώνονται τόσο εύκολα όχι νήπια, ούτε παιδιά, ούτε έφηβοι, αλλά τριαντάρηδες, σαραντάρηδες και πενηντάρηδες, προδίνοντας τον εαυτό τους; Γιατί αρκετοί από όσους πιστεύουν σε ένα πανεπιστήμιο με ακαδημαϊκό προφίλ και αντίστοιχες αρχές δέχονται τόσο εύκολα ότι δεν έχει νόημα «να τα βάλεις με το σύστημα» ή να «στεναχωρήσεις» τους κομισάριους, όταν βλέπουν δίπλα τους να παραβιάζονται οι αρχές στις οποίες δηλώνουν ότι πιστεύουν;

Η συνήθης απάντηση ότι η δυσαρέσκεια από το σύστημα δεν μπορεί να μεταφραστεί σε δύναμη ανατροπής και αναγέννησης, επειδή οι αγωγοί της μεταρρύθμισης έχουν καταστεί προβληματικοί από τις ίδιες τις θεσμικές ρυθμίσεις και από τις μάζες των συμβιβασμένων, είναι μεν ορθή, αλλά δεν ερμηνεύει επαρκώς την παραίτηση ή την αδυναμία των δυσारेσχημένων να διαμορφώσουν έναν πόλο αμφισβήτησης των καθεστώτων, ανεξάρτητα από

27. Για τις πρακτικές εκφοβισμού (mobbing) σε ακαδημαϊκά περιβάλλοντα βλ. Westhues 2004.

το αν αυτό οδηγήσει ή όχι σε ρήγματα και ανατροπές των καθεστωτικών πρακτικών.

Τα δεδομένα που υπάρχουν μέχρι σήμερα γύρω από τις συστηματικές αποκλίσεις της λειτουργίας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τη θεσμική της προδιαγραφή δεν συνιστούν «κακόβουλη φήμη», αλλά οδυνηρή διαπίστωση. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να το αποκρύψει πια ούτε ο ωραιοποιητικός λόγος των αξιωματούχων που βλέπουν «μεμονωμένα περιστατικά» τα οποία επιβεβαιώνουν απλώς τον κανόνα της καλής λειτουργίας των ιδρυμάτων, ούτε ο προστατευτικός συνδικαλιστικός λόγος πανεπιστημιακών που βλέπουν στην περιγραφή της υπάρχουσας ακαδημαϊκής ανομίας προθέσεις αποδόμησης του δημόσιου πανεπιστημίου έξωθεν, ούτε ο υποκριτικός καιροσκοπικός λόγος των πολιτικών, οι οποίοι προσποιούνται ότι βλέπουν απλώς κάποιες αδυναμίες στο σύστημα, οι οποίες όμως πρόκειται να θεραπευθούν προσεχώς με δικές τους καινοτόμες νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Οι τρεις αυτοί λόγοι – αξιωματούχοι, συνδικαλιστές, πολιτικοί – συγκλίνουν στη δημιουργία μιας εικονικής πραγματικότητας για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με την οποία τα ιδρύματά της λειτουργούν σε γενικές γραμμές ομαλά, αλλά έχουν ορισμένες αδυναμίες για τις οποίες ευθύνονται – κάθε φορά ανάλογα με τον ομιλητή – οι δύο άλλες κορυφές του τριγώνου. Η κοινωνία δεν έχει φωνή σ' αυτόν τον προσχηματικό μεταρρυθμιστικό διάλογο²⁸. Οι θεσμικοί ομιλητές την επικαλούνται και την «ερμηνεύουν» κάθε φορά, αλλά ερήμην της. Μέχρι η κοινωνία να αποκτήσει με κάποιον τρόπο φωνή για τα ΑΕΙ, το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να συσσωρεύει αρνητικά συναισθήματα για την επικρατούσα κατάσταση. Ορισμένοι προτείνουν ως λύση τη σύγκρουση με τις κατεστημένες νοοτροπίες και πρακτικές στην ανώτατη εκπαίδευση²⁹. Το βασικό όπλο των πανεπιστημιακών καθε-

28. Λαζαρίδης 2008.

29. Ο Χ. Τσούκας π.χ. επισημαίνει πως «η κατάσταση στα πανεπιστήμια θα ανατραπεί μόνο αν υπάρξει μια 'εσωτερική' 'πολιτισμική' αλλαγή – αν οι δυνάμεις της αντιδραστικής αριστεράς, του φοβικού συντεχνιασμού και του ιδιοτελούς φατριασμού χάσουν τη μάχη των ιδεών» (Λαζαρίδης 2008: 31). Έχω τη γνώμη ότι οι καθεστωτικές δυνάμεις στις οποίες αναφέρεται ο Τσούκας – και στις οποίες χρειάζεται να προστεθεί επίσης η αντιδραστική δεξιά και η αντίστοιχη κεντροαριστερά – ούτε ενδιαφέρονται, ούτε δίνουν μάχες για ιδέες. Δίνουν μάχες για πλειοψηφίες, και συχνά τις κερδίζουν σε όλα τα επίπεδα, δημιουργώντας μέσα στα ιδρύματα όντως κλειστά συστήματα εξουσίας με ολοκληρωτικές δομές, με άλλα λόγια οργανωσιακά περιβάλλοντα όπου η ακαδημαϊκή αλήθεια, η (εσωτερική) δικαστική αλήθεια και η διοικητική αλήθεια είναι και οι τρεις συναρτησεις του πολιτικού κεφαλαίου που διαθέτει το δίκτυο και εκφράζονται τελικά μέσω του πολιτικού κώδικα: ως βούληση της (μονοπρόσωπης ή πολυπρόσωπης) κορυφής της πυραμίδας του δικτύου.

στώτων δεν είναι, όμως, οι ιδέες των φορέων τους, αλλά το πλήθος και η ψυχολογία των οπαδών τους, ο «λαός» του δικτύου, εκείνοι που εξασφαλίζουν τις αναγκαίες πλειοψηφίες για την κατάληψη και άσκηση της διοικητικής ακαδημαϊκής εξουσίας. Δεν πρόκειται για «ιδεολόγους», πρόκειται για πραγματιστές: δίνουν στήριξη και λαμβάνουν ανταλλάγματα. Αυτή είναι η βασική «ιδέα» των καθεστωτικών δυνάμεων στα πανεπιστήμια, πέραν της αριστεράς και της δεξιάς, της συντήρησης και της προόδου: η ελπίδα του λαμβάνειν υπό την προϋπόθεση του διδόναι. Η κουλτούρα της συναλλαγής είναι οικουμενική και υπερχομματική, ο εσωτερικός ανταγωνισμός των παρατάξεων, όταν δεν είναι συνειδητά προσχηματικός και θεατρικός, αφορά απλώς τη διαμόρφωση των όρων της συναλλαγής, όχι όμως την ίδια την ιδέα.

Πώς καταπολεμάται αυτή η ιδέα, όταν το εξωτερικό σύστημα – το κομματικό κατεστημένο με τις δυνατότητες και τις ευθύνες που αναλογούν στον κάθε συντελεστή του – κόβει και ράβει τις ρυθμίσεις που αφορούν τις κεντρικές λειτουργίες των ιδρυμάτων στα μέτρα αυτής ακριβώς της «ιδέας», στα μέτρα της συναλλαγής; Πώς θα παραιτηθεί μέρος των διδασκόντων από τα ποικίλα «επιδόματα» - που σε μερικές περιπτώσεις μεταφράζονται σε κανονικές περιουσίες – ή από την εγγυημένη ακαδημαϊκή εξέλιξη ερήμην προσόντων ή από την προβολή και την προστασία, εν τέλει από την ασφάλεια και την «ταυτότητα» που εξασφαλίζει η σύμπλευση και η συμπόρευση με το δίκτυο εξουσίας; Πώς θα παραιτηθούν οι εκπρόσωποι των κομματικών νεολαιών από πραγματικούς βαθμούς για εικονικές επιδόσεις ή από μια θέση στο μεταπτυχιακό και το ερευνητικό πρόγραμμα, και αργότερα από μια θέση διδακτικού προσωπικού που τους υπόσχονται οι συναλλασσόμενοι δάσκαλοί τους προκειμένου να ενισχύσουν το «μπλοκ» εξουσίας, μέσα σε περίοδο οικονομικής και επαγγελματικής ανασφάλειας η οποία ενδυναμώνει τάσεις υποταγής και προσαρμογής ως προσοδοφόρες στρατηγικές στην αναζήτηση ατομικής λύσης για τα υφιστάμενα κοινωνικά προβλήματα;

Είναι προφανές ότι υπάρχει μια διάσταση της κρίσης στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση που δεν σχετίζεται ούτε με τον αρχικό νόμο-πλαίσιο (Ν. 1268/1982), ούτε με τους μεταγενέστερους, ούτε με την αξιακή μετατόπιση ικανής μερίδας των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας σε πιο υλιστικές αξίες, ούτε με τον κρατικό παρεμβατισμό στη διοίκηση των ιδρυμάτων. Προέρχεται, αντίθετα, από ένα άλλο σύστημα, το οικονομικό, με το οποίο συνδεόταν στενά η τριτοβάθμια εκπαίδευση. Την εξωτερική αυτή παράμετρο θα μπορούσε κανείς να ονομάσει «κρίση της μεσαίας τάξης», που σημαίνει καθοδική κοινωνική κινητικότητα στα μεσαία κοινωνικά στρώματα

ή – μιλώντας με παραδοσιακούς όρους - «προλεταριοποίηση» τμήματος των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων. Με την έκρηξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη δεκαετία του '80, η εγχώρια αγορά για τα επαγγέλματα λευκού κολάρου παρουσιάζει υπερεπάρκεια προσφοράς και υποτονική ζήτηση. Το νεοφιλελεύθερο σύνθημα «λιγότερο κράτος», το οποίο στην ελληνική του εκδοχή εμπλουτίζεται με την παράμετρο «ημέτερο κράτος», απομακρύνει πόρους - άρα και θέσεις εργασίας - από τον δημόσιο τομέα, ενώ ταυτόχρονα ο αγοραίος καπιταλισμός που ζούμε τα τελευταία είκοσι χρόνια διεθνώς, αποδομεί τα μικρομεσαία στρώματα ακόμη περισσότερο. Ο τομέας των υπηρεσιών στον οποίο συσσωρευόταν πρωτίστως οι πτυχιούχοι των πανεπιστημίων μπορεί πλέον να απορροφήσει μόνον ένα μικρό μέρος των πτυχιούχων, και μάλιστα όχι κατ' ανάγκην τους καλύτερους, ενώ οι υπόλοιποι είναι αναγκασμένοι να αναζητήσουν νέες, μη-συμβατές με τις σπουδές τους, επαγγελματικές διεξόδους.

Αυτή η κρίση της μεσαίας τάξης μεταφέρεται αργά ή γρήγορα και στο πανεπιστήμιο, με την έννοια της επαγγελματικής απαξίωσης των αρχικών ακαδημαϊκών τίτλων αφ' ενός, και την τάση για συσσώρευση πρόσθετων τίτλων αφ' ετέρου. Έτσι δημιουργούνται δομικά αδιέξοδα που επηρεάζουν αναγκαστικά και την κουλτούρα του. Γίνεται πλέον ολοένα και πιο δύσκολο να πεισθεί ένας φοιτητής να καταβάλει τις προσπάθειες που απαιτούνται για την απόκτηση ενός τίτλου, ο οποίος όμως δεν έχει την επαγγελματική αξία που εκείνος προσδοκούσε. Το ενδιαφέρον του μέσου φοιτητή για την εικόνα και τη συμπεριφορά των καθηγητών του ή για την τήρηση των κανόνων αξιοκρατίας και διαφάνειας στις αποφάσεις των οργάνων του Τμήματος είναι περιορισμένο, όταν η επίπτωση των ευνοϊκών για τις αρχές αυτές αλλαγών που θα είχε η ενεργή του συμμετοχή αναφορικά με τις προοπτικές της επαγγελματικής του ένταξης είναι σχεδόν μηδενική. Η επίπτωση, άλλωστε, που θα έχει η επιβολή των ακαδημαϊκών κανόνων στη λειτουργία ενός Τμήματος ή ιδρύματος στην μελλοντική πορεία του φοιτητή είναι δυσδιάκριτη κάτω από τις σημερινές συνθήκες περιορισμένης προσφοράς θέσεων εργασίας και αλλοίωσης του ανταγωνισμού μέσω της επανίδρυσης του κομματικού πελατειακού συστήματος.

Η αναγέννηση του ελληνικού πανεπιστημίου και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εν γένει δεν μπορεί εύκολα να προέλθει από μια ανατροπή των εσωτερικών συσχετισμών, από μια αναδιάταξη δυνάμεων μέσα στα ίδια τα Τμήματα υπό το ισχύον θεσμικό καθεστώς. Όταν το μπλοκ εξουσίας διανέμει μέσω του πολιτικού κώδικα³⁰ πόρους όπως χρήμα, θέσεις, καριέρα,

30. Βλ. Γκότοβος 2007.

προστασία και προβολή, μεταμορφώνοντας ακαδημαϊκές ασημαντότητες σε παράγοντας της πνευματικής ζωής, είναι δύσκολο να κερδίσουν πλειοψηφίες όσοι απλώς προβάλλουν το επιχείρημα της ακαδημαϊκής ηθικής και της ποιότητας στη διδασκαλία και την έρευνα. Αλλαγή μόνον απ' έξω, πάλι, δεν μπορεί να γίνει. Η μεταβολή των κεντρικών ρυθμίσεων διαφοροποιεί μόνον τους όρους και τις προϋποθέσεις για την αποδόμηση των δικτύων, δεν επιφέρει αυτομάτως την αποδόμησή τους. Το όποιο νέο πλαίσιο δεν πρόκειται από μόνο του να γεννήσει νέα κουλτούρα, ενώ στην καλύτερη περίπτωση θα δημιουργήσει τους όρους για την αποσταθεροποίηση της υπάρχουσας. Η δημιουργία μιας νέας νοοτροπίας θα χρειαστεί κόπο και χρόνο και θα διέλθει αναγκαστικά μέσα από οδυνηρές συγκρούσεις με καταστημένες πρακτικές αλλά και τους φορείς των.

Τα όπλα της συναλλαγής, πάντως, πρέπει με θεσμικό τρόπο να αφαιρεθούν από τα χέρια του δικτύου. Αν με τα σημερινά δεδομένα ο αξιωματούχος και ο ομόλογός του «κομισάριος» - που χωρίς να είναι αξιωματούχος μπορεί να κατευθύνει τη δράση του πρώτου - τείνει να εξελίσσεται σε «ενδιάμεσο» για την πραγματική ή δυνητική πρόσβαση μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας σε συγκεκριμένους πόρους, τότε ο αφοπλισμός των αξιωματούχων και των καθοδηγητών τους είναι μια εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την αναγέννηση των πανεπιστημίων: *η κουτάλα πρέπει να φύγει από τα χέρια τους*. Όχι για να εξοπλιστούν με αυτή άλλα ιδιοτελή χέρια, αλλά για να υπακούσει η λειτουργία της διανομής στη βούληση της κοινωνίας, για να μεταβεί η τριτοβάθμια εκπαίδευση από μια ιδεολογία προστατευτικής προώθησης ημετέρων μετριότητων, σε μια ιδεολογία τίμιου ανταγωνισμού και αξιοκρατίας με κριτήριο την ποιότητα³¹. Έτσι όπως είναι αυτή τη στιγμή τα πράγματα, η επιδερμικά νομιμοποιημένη μέσω πάγιων και διαρκών πλειοψηφιών παράκαμψη του ακαδημαϊκού κώδικα, αλλά συχνά και του ίδιου του νόμου ως προς την ουσία του, φαίνεται να μην έχει όρια. Το κράτος, ως θεσμοθετημένη βούληση της κοινωνίας, και η ακαδημαϊκή παράδοση, ως κώδικας ακαδημαϊκής ηθικής και δεοντολογίας, ηττώνται καθημερινά στη σύγκρουσή τους με ισχυρές ομάδες που έχουν καταλάβει³² ορισμένα ιδρύματα, δημιουργώντας στο εσωτερικό τους μικρά

31. Για τα δύο μοντέλα διανομής αγαθών στις σύγχρονες κοινωνίες βλ. Turner 1974.

32. Η λέξη *κατάληψη* μπορεί να παραπέμπει είτε σε μια εξωτερική, ορατή, ακύρωση της θεσμικής λειτουργίας ενός χώρου ή οργανισμού, είτε σε έναν ολοκληρωτικό έλεγχο των οργάνων ενός θεσμού από μια νομικά αόρατη ομάδα υπεράσπισης ιδιοτελών συμφερόντων η οποία προχωρεί στη θεσμική εκτροπή του εν λόγω χώρου (π.χ. ενός πανεπιστημίου) μέσα από «δημοκρατικές» (νομότυπες αλλά «στημένες») διαδικασίες.

και μεγάλα αυτοδιοικούμενα «κρατίδια». Τα δημόσια πανεπιστήμια έχουν χάσει εν μέρει το δημόσιο χαρακτήρα τους³³ σε ό,τι αφορά το είδος των συμφερόντων που υπηρετούν. Αρκετοί από τους διδάσκοντες που δεν ανήκουν στα αυτο-εξυπηρετούμενα και εν τέλει αυτο-ικανοποιούμενα δίκτυα εξουσίας, έχουν αποσυρθεί από τη σύγκρουση με τις απολήξεις του δικτύου στον Τομέα ή στο Τμήμα τους, απογοητευμένοι από τη γενικότερη κατάσταση - και κυρίως από τη συμπεριφορά του κομματικού συστήματος που δείχνει να έχει συμβιβαστεί με αυτόν τον τύπο «δημόσιου» πανεπιστημίου.

Ορισμένοι, βλέποντας την κατάσταση που επικρατεί, βιάζονται για τη διαμόρφωση προτάσεων με στόχο την έξοδο από την κρίση. Δεν πάσχουμε, όμως, από προτάσεις. Πάσχουμε από ελπίδα ότι το κομματικό σύστημα - με δική του πρωτοβουλία ή εξ ανάγκης - θα ανταποκριθεί στη φωνή της κοινωνίας, θα ασχοληθεί σοβαρά με το θέμα και θα ενδιαφερθεί για προτάσεις. Σε τελική ανάλυση δεν νομοθετεί η πανεπιστημιακή κοινότητα το γενικό πλαίσιο για τη λειτουργία των ΑΕΙ³⁴. Αν έχει κάτι αξία στη φάση που διανύουμε, αυτό είναι η εκπομπή ενός ερεθίσματος το οποίο θα επιχειρεί να αποτρέψει τον εθισμό της κοινωνίας στην ακαδημαϊκή ανομία. Είναι αυτός ακριβώς ο εθισμός που επιτρέπει σε μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας να παραβιάζουν στοιχειώδεις ακαδημαϊκούς κανόνες χωρίς ενοχές, αλλά και σε συναδέλφους των να υποκρίνονται ότι δεν είδαν τίποτε, χωρίς να γελοιοποιούνται. Με αυτή την έννοια, γνήσια ανανεωτική δράση για τη δημιουργία ενός ακαδημαϊκού χώρου είναι σήμερα εκτός των άλλων η δράση που δεν αφήνει την απόκλιση να περάσει απαρατήρητη και ασχολίαστη - είτε αυτό αφορά την ίδια την εκδήλωση της απόκλισης, είτε αφορά τη θεσμική της συγκάλυψη. Δεδομένου ότι η απόκλιση αυτή είναι πλέον προϊόν όχι ατόμων, αλλά συλλογικοτήτων, κάθε δυνητικός σχολιαστής της θα έχει να αντιμετωπίσει τα αντίποινα του δικτύου στο οποίο εντάσσεται ο φορέας της απόκλισης. Ελπίδα για αλλαγή στα περιβάλλοντα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αρχίζει να ανατέλλει στον ακαδημαϊκό ορίζοντα όταν αχρηστευθεί από μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας ο μηχανισμός επιβολής αντιποίνων στους αντιφρονούντες εκ μέρους των δικτύων. Ένας τέτοιος αφοπλισμός, πάντως, προϋποθέτει, εκτός από την ατομική τόλμη, πολιτική οργάνωση των θεσμικά σχεπτόμενων αντιφρονούντων - πέραν της αριστεράς και της δεξιάς, της «συντήρησης» και της «προόδου». Το ερώτημα είναι αν υπάρχουν αρκετά μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που είναι διατεθει-

33. Λαζαρίδης 2008: 64.

34. Ακόμη και ο εσωτερικός κανονισμός επιβάλλεται κεντρικά σε ένα αυτοδιοικούμενο, υποτίθεται, ίδρυμα.

μένα να μπουν σε τέτοιους «μπελάδες», χωρίς πρώτα να αλλάξουν ορισμένοι από τους γενεσιουργούς παράγοντες της σημερινής κρίσης: οι κεντρικές νομοθετικές ρυθμίσεις που ορίζουν την πρόσβαση προσώπων στην ακαδημαϊκή διοικητική εξουσία και την άσκησή της. Μέλη αρκετά υπάρχουν, αλλά μέχρι σήμερα σπάνια μπόρεσαν να συντονιστούν και να δράσουν ως συλλογικότητα.

Βιβλιογραφία

- Γκότοβος, Α. Ε. (1996). *Καταλήψεις. Ανορθόδοξες μορφές μαθητικής διαμαρτυρίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκότοβος, Α. Ε. (2005). Ανομία και πελατειακά δίκτυα στα ελληνικά πανεπιστήμια: Η άλωση του δημόσιου χώρου και η αξιολόγηση της ανώτατης εκπαίδευσης. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 14, 33-83.
- Γκότοβος, Α. Ε. (2007). Ο νέος νόμος για τα ΑΕΙ: ενίσχυση του πολιτικού κώδικα στα πανεπιστήμια. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17/18, 225-235.
- Κατσούλης, Η. (2005). Το επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης. Αναγνώριση-σύνδρομο του Ματθαίου-νόμος του Gresham. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 14, 1-31.
- Κατσούλης, Η. (2007α). Τα εν οίκω. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17/18, 179-182.
- Κατσούλης, Η. (2007β). Ο νέος νόμος πλαίσιο 3549/2007: ρήξη ή συνέχεια; *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17/18, 204-224.
- Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία (2004)*. Τα ελληνικά πανεπιστήμια στην Κοινωνία της Γνώσης. Μια συμβολή στην υπέρβαση της κρίσης. Αθήνα.
- Λαζαρίδης, Θ. (2008). *Ο δρόμος για την αναγέννηση του ελληνικού πανεπιστημίου*. Αθήνα: Κριτική.
- Μουτσόπουλος, Χ. (2007). *Απόψεις. Για αφτιά που δεν ακούν*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Πανούσης, Ι. (2008). *C-Universities? (Corrupted Universities/Διεφθαρμένα Πανεπιστήμια)*. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 153, 17-38.
- Χρονοπούλου, Α. (2007α). Περιήγηση στην πανεπιστημιακή χώρα της (α)διαφάνειας. Υπάρχει διέξοδος. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 152, 11-30.
- Χρονοπούλου, Α. (2007β). Η αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, αν και αδιαπραγμάτευτη, κάποιες φορές δυναμιτίζεται από 'ανομία' και αδιαφάνεια. Μελέτη περίπτωσης. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 150, 13-19.
- Χρονοπούλου, Α. (2008). Περιήγηση στην πανεπιστημιακή χώρα της (α)διαφάνειας. Και η περιήγηση στην «άγρια Δύση» συνεχίζεται ένα χρόνο τώρα!!! *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 154, 11-24.
- Furedi, F. (2006). *Where Have All the Intellectuals Gone?* Continuum International Publishing Group.

- Goffman, E. (1971). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin Books.
- Goffman, E. (1976). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books.
- Habib, A. (2001). *The Institutional Crisis of the University of the Transkei*. *Politikon*, 28 (2), 157-179.
- Meara, N. M. & Day, J. D. (2003). *Possibilities and Challenges for Academic Psychology*. *American Behavioral Scientist*, 47, 4, 459-478.
- Samir, E. A. & Stanley, A. G. (2008). *Political Approaches to Educational Administration and Leadership*. New York/London: Routledge.
- Silver, H. (2003). *Does a University Have a Culture?* *Studies in Higher Education*, 28, 2, 157-169.
- Turner, R. H. (1974). *Modes of Social Ascent Through Education. Sponsored and Contest Mobility*. R. Bendix and S.M.Lipset (eds) *Class, Status and Power*. London: Routledge and Kegan Paul, 449-458.
- Westhues, K. (2004). *Workplace mobbing in academe: reports from twenty universities*. Lewiston, N.Y.: E. Mellen Press.